

Bu kitapta üç temel duygu üzerinde yoğunlaşmayı seçtim: korku, umut ve aşağılanmışlık. Peki neden sadece bu üç duygu? Neden kızgınlık, nefret, gücenme veya sevgi değil? Çünkü bu üç duygu “güven” kavramıyla yakından ilgilidir ki bu kavram toplumların ve bireylerin karşılaştıkları zorluklarla nasıl başa çıktıklarını ve birbirleriyle nasıl bağlantı kurduklarını şekillendirir.

“Korku” güven yoksunluğudur. Korkunun egemen olduğu kimseler bugün hakkında endişeli, yarına dair karamsardır. Öte yandan “umut” güvenin bir dışavurumudur. Bu insanlarda yarının bugünden daha güzel olacağı kanaati hakimdir. “Aşağılanmışlık” yarına dair umutlarını yitirmiş kimselerin incinmiş güven duygularını ifade eder. Umut eksikliği onlara göre başkalarının, esasında onlara geçmişte kötü davrananların suçudur. İdealize edilmiş şanlı geçmişiyle bugün yaşadıkları arasındaki uçurumun çok büyük olduğu toplumlarda “aşağılanmışlık” hissi hüküm sürer.

Bu üç duyguyu, üç basit formülde açıklayalım: Umut “Başarmak istiyorum, başarabilirim, başaracağım”; Aşağılanmışlık “Asla başaramam” ve hatta “Sizin gibi olamayacağıma göre sizi yok etmeye çalışacağım”; Korku “Aman Allahım, dünya ne kadar da tehlikeli bir yer oldu, kendimi nasıl korurum?”.

Bu üç duygu kendine duyulan güven derecesinin bir yansımasıdır. Güven duygusu uluslar ve medeniyetler için olduğu kadar bireyler için de elzemdir. Güven duymak hedef belirlemek, kabiliyetlerini etkin şekilde kullanmak hatta daha da ilerletebilmek demektir. Kibire kaçmamak şartıyla güven hissi dünyanın sağlığı için hayati bir bileşendir.

Ulusal güven hissi mimari, sanat veya müzikle ifade edilebilir. Daha nesnel bakabilmek için işe “güven göstergeleri”ni kullanabiliriz. Bu göstergeler toplumun yarımına duyduğu güven derecesini ölçmeye yardımcı olur. Somut göstergelerin başında harcama/tüketim alışkanlıkları ve yatırım yapma oranı gelir. Jeopolitik kapsamda güven, ülkeler arasında yapılan anlaşmalarla ifade edilebilir.

Duyguları anlamak elbette bu kadar kolay değil, hepsi birbiriyle belirli noktalardan bağlı. Korku hiçbir zaman umuttan uzak olmadığı gibi aşağılanmışlığın ardında korku ve hatta umudu görmek bile mümkün olabilir.

Bu kitap kendini uluslararası ilişkileri incelemeye adanmış “tutkulu bir ılımlı” olan bendenizin kişisel yolculuğudur. Bu süreçte, dünyaya basitleştirilmiş bir bakış açısıyla bakmanın fazlasıyla tehlikeli olduğu kanaatine vardım. İşte bu yüzden bu metinde dünyaya dair tamamen kapsayıcı bir kuram bulamayacaksınız. Onun yerine neredeyse tüm söylemler üzerinde egemen olan basitleştirilmiş kanıları düzeltmeye çalışacağım. Duyguların karışımı hakkındaki bu yazı, duyguların tarihiyle ilgili değil; küreselleşme ve değişen dünyamızı anlamak için duygularımızla yüzleşmeye olan ihtiyaçla ilgili.

1- KÜRESELLEŞME, KİMLİK VE DUYGULAR

Bulduğumuz küreselleşme çağında duygular yaşadığımız dünyanın karmaşıklığını kavramak için vazgeçilmez öğeler. Duygular, küreselleşmeyi yansıttığı gibi ona tepki de veriyor ve bu süreç jeopolitikayı etkiliyor. Küreselleşme dünyayı daha “düz” hale getirmiş olabilir ancak dünyaya hiç olmadığı kadar tutku da aşlamış bulunmakta. Durumun neden böyle olduğuna geçmeden önce küreselleşmenin doğasını netleştirelim, çünkü birçok insan bu kavramı yanlış anlıyor. Küreselleşme Soğuk Savaşın yerini alan uluslararası sistem olarak görülüyor fakat Soğuk Savaşın aksine küreselleşme sürekli evrimleşen dinamik bir süreç. Küreselleşme pazarların, ulus-devletlerin ve teknolojilerin insanlığın daha önce tanık olmadığı derecede hızlı biçimde entegre olması demek. Küreselleşme sayesinde bireyler, şirketler ve ülkeler çok uzağa, çok daha hızlı ve çok daha ucuza erişebilir hale gelmiş

durumda. Fakat aynı süreç yeni sistemin geride bıraktığı kesimde göz ardı edilemez bir ters tepki yaratıyor.

Başta karşıtları olmak üzere pek çoğumuz için küreselleşme Amerikalılaştırma ile eşanlamlı. Sovyetlerin çöküşünü takiben Amerika karşımıza dünyanın tek süper gücü olarak çıktı. Dünya ekonomilerinin ve kültürlerinin entegrasyonu bir bakıma Amerikan kuralları çerçevesinde şekillendi. Bunun sonucu olarak günümüzdeki küreselleşme karşıtı gösteriler, Amerika karşıtı duygularla kapitalist karşıtı eleştirilerin bir harmanı. Bu insanlar eşitlik, adil ticaret şartları ve sürdürülebilir gelişmenin mücadelesini veriyor.

Fakat olaya daha yakından bakacak olursak küreselleşmeyi Amerikalılaştırmakla aynı kefeye koymak fazla basit bir yaklaşım. Evet, Amerikan kültürü dünya çapında baskınlığını koruyabilir ancak ekonomik anlamda Asya, Batı'yı sollamış durumda. Küreselleşmenin günümüzdeki evrimi Asya kıtasının yükselişine işaret ediyor.

O halde küreselleşmeyi birbirine tamamen zıt iki fenomenin bileşimi olarak görmek mümkün. Bir tarafta dünya kültürünün Amerikalılaştırılması, diğer tarafta ise Asya'nın ekonomik yükselişi. Batı'nın dünya üzerindeki hakimiyetinin giderek zayıfladığını söylemek yanlış olmaz. Bu gelişme imparatorlukları inceleyen tarihçileri

hiç şaşırtmıyor çünkü onlar imparatorlukların yükseliş ve gerilemelerinin evreler halinde süregeldiğinin farkında.

Bu "asimetrik çok kutupluluk" denen bir duruma neden olmakta: dünya sahnesindeki kilit oyuncular sadece güç ve etki anlamında eşitlikten uzak olmakla kalmıyor, aynı zamanda dünya görüşleri de ciddi farklılıklar gösteriyor. Amerika ve Avrupa dünya meselelerine halen evrensel değerler perspektifinden bakarken Çin, Hindistan ve Rusya dünyanın nasıl birlik olması gerektiğiyle ilgilenmek yerine bu düzen içinde kendi güçlerinin hesabını yapıyorlar. Çin'i ele alacak olursak bu pragmatik yaklaşımın işe yaradığını söylemek mümkün. Ülkenin elde ettiği inanılmaz ekonomik başarı, demokrasi ve hatta hukukun üstünlüğü olmaksızın elde edildi. Fakat dünyanın kalanı için aynı şeyi söylemek mümkün değil. ABD'nin jeopolitik ihtirasları kapsamında Bush hükümeti, fazlasıyla tehlikeli bir yaklaşımla demokrasi kavramının altını oydu. Batılı olsun veya olmasın demokratik ideallerle demokratik uygulamalar arasındaki belirgin fark, güç dengesinin ABD'den Asya'ya kayışını kısmen de olsa açıklayabilir.

Demokrasiler, demokratik modellere olan inançlarını kaybederken otokratik rejimler anti-demokratik uygulamalarla ekonomik büyüme ve siyasi istikrar elde ediyorsa, bu evrimde kaybeden taraf Batı dünyası olacaktır. Batı, Berlin Duvarı'nın yıkılmasıyla ekonomik ve siyasi üstünlüğünün zirvesindeydi. Ancak Batı'nın demokratik özü günümüzde zayıflayan ekonomisini telafi etmekten uzak. Belki de duygular uluslararası arenada tekrar ön plana çıkıyor. Batı artık ne değerlerine ne de yitirdiği ekonomik üstünlüğe güvenebiliyor ve bu nedenle küresel değişimlere öfkeleniği gibi kendi özgür dünyasını "düşmanlara" karşı koruma isteği duyuyor.

Küreselleşen dünyanın günümüzde duygu patlamaları için çok uygun bir ortam olmasının başlıca nedeni küreselleşmenin güvensizlik yaratması ve kimlik sorusunu akla getirmesidir. Soğuk Savaş döneminde kimsenin aklına "Biz kimiz?" diye bir soru gelmezdi. Cevap her haritada açıkça ifade ediliyordu. Birbirine kafa tutan iki sistem vardı sadece ve insanlar bu iki taraftan birine aitti. Ancak sınırların birer birer ortadan kalktığı sürekli değişen dünyamızda bu soru sürekli olarak karşımıza çıkmakta. Kimlik konusu güven hissiyle yakından bağlantılıdır. Güven duymak veya duymamak özellikle de korku, umut ve aşağılanmışlık gibi duygularla ifade edilmektedir.

Basitçe ifade edecek olursak ekonomik anlamda küreselleşme pazarlar yoluyla ekonomik faaliyetlerin sınırlar ötesi entegrasyonu demektir. Küreselleşme ardındaki itici güç ulaşım ve iletişimin maliyetini düşüren, piyasalara olan bağımlılığı arttıran teknolojik ve siyasi

değişimlerdir. Fakat malların serbest dolaşımı siyasi anlamda gerek olumlu (tutku, merak, kendini ifade etme isteği) gerek olumsuz (uluslar, dinler ve etnik gruplar arasındaki nefret) duyguların da serbest dolaşımını beraberinde getirmektedir. Bu kapsamda terörizmi küreselleşmenin karanlık yüzü olarak tanımlayabiliriz.

Günümüzde terörizm faaliyetleri elbette küreselleşmenin bir sonucu değil. Hedeflerine odaklanan teröristler her zaman sınırları geçmeyi başarmıştır. Burada yeni olan, iletişim ve ulaşımında yaşanan gelişmelerin teröristlerin strateji ve taktiklerinde meydana getirdiği değişimdir. Bunun başında teröristlerin mesajını kolaylıkla aktarabilmesine olanak veren medya devrimi gelir. Batı, medya üzerindeki tekeli yitirmiştir bu nedenle olaylar birçok perspektiften anlatılabilir hale gelmiştir. Günümüzde insanlar sadece bilgiye erişebildiği gibi başkalarının duygularından da haberdar olmaktadır. Amerikan dizilerinin dünyanın en ücra köşelerine ulaşmasıyla fakirler zenginlerin nasıl yaşadığını öğrenmiştir. Bunun sonucunda dünya zenginlerinin fakirleri yok saymaları katlanarak zorlaşmıştır. Zengin dünyaya adım atabilmek adına sayısız insan denizleri ve yüksek duvarları aşmaya başlamış, evinde kalmaya karar verenler ise kendilerini yoksayan zengin kesime büyük bir nefret duymaya başlamıştır.

Şeffaflaşan dünyada fakirler, zengin dünyaya sırtlarını dönemediği gibi zenginler de inkar etme ayrıcalığından mahrum olmuştur. Zenginler gelişmekte olan dünyada yaşanan felaketleri görmezden gelmeyi seçebilirler ancak bu bilinçli şekilde verilmesi gereken bir karardır ve kendilerini doğrudan ilgilendiren sonuçları vardır. Teolojist Bonhoeffer'in dediği gibi "Eylemsizlik eylemdir". Günümüzde dünyada yaşanan sıkıntıları azaltmak için eylemsiz kalmak esasen bir çeşit müdahaledir.

Eskiden Batı ile Doğu restleştiğinde düşman tekti, tanımlanması kolaydı ve dahası analiz etmesi, caydırılması ve müzakere edilmesi mümkündü. Artık herşey çok farklı. Düşman artık sadece kültürel ve dini olarak farklı değil, tarihi ve siyasi dayanakları da değişik olan bir dönemden geldiği izlenimini veriyor.

Şiddetin terörizm yoluyla özelleşmesi, çoğu çatışmanın harici değil de dahili olması, terörist tehditlerin öngörülemezliği ve küresel ısınma gibi siyaset dışı tehditlerin çoğalması, güvensizlik, tehlikeye açık olma ve korku hislerini güçlendirdi. Batı'da insanların kendilerine sürekli sorduğu soru "Çocuklarıma nasıl bir dünya bırakacağım?". Nüfus patlaması, kaynak ve enerji kıtlıkları küresel çağda gerilimlere ve hatta hayatta kalma adına savaflara mı sahne olacak?

20. yüzyılı "Amerika'nın ve ideolojilerin asrı" olarak özetlersek sanırım 21. yy "Asya'nın ve kimliklerin asrı" olacağını söylemek yanlış olmaz. İdeolojiden kimliğe ve Batı'dan Doğu'ya yaşanan eşzamanlı geçiş, duyguların her zamankinden daha ön planda olacağını habercisi. 20. yy dünyası çatışan ideolojik siyasi modellerle tanımlanıyordu. Günümüzde ideolojilerin yerini kimlik edinme gayreti almıştır. Herkesin birbiriyle bağlantıda olduğu küreselleşme çağında birey "Ben tekim, ben farklıyım ve gerekirse dünya beni tanıyana kadar mücadele etmeye hazırım" demektedir. Siyasi inanış ve düşüncelerle tanımlanma dönemi sona erdi. Artık kendi özümüzü nasıl algıladığımız, başarılarımızla kazandığımız güven ve başkalarından gördüğümüz (veya göremediğimiz) saygı ile farklılaşıyoruz.

Duygular ise özümüzü ve başkalarını nasıl algıladığımız ve onların bizi nasıl algıladığı noktasında devreye giriyor. Duygular aynı zamanda aynadaki yansıma ve o yansımayı nasıl gördüğümüzle ilgili. Ötekinden korkabiliriz, öteki tarafından aşağılanabiliriz ve hatta umut söz konusuysa başkalarının başarılarından ilham alabiliriz. Böylesine iç içe geçmiş ve birbirine bağlı duygular kimliklerin baskın olduğu dünyamızı gerçekten anlayabilmenin anahtarı durumunda.

Ünlü filozof Spinoza'nın en çok odaklandığı iki duygu korku ve umuttu. Her ikisi de geleceğe dair belirsizlikle bağlantılıdır. Ölçülü korku hayatta kalmak için elzendir. Umut

ise yaşamı ateşleyen, ona enerji verendir. Çok küçük miktarlarda aşağılanma bile bireyin daha iyisini başarma isteğini tetikleyebilir. Fakat umut olmaksızın yaşanan aşağılanmışlık yok edicidir. Öte yandan belki de en korkunç sosyal kombinasyon, aşırı korku ve aşırı aşağılanmanın umutsuzlukla birlikteliğidir. Bu kombinasyon gerilimlerin ve istikrarsızlığın en uç noktasını teşkil eder.

DUYGULARIN HARITASINI ÇIKARMAK

Sanırım herkes duyguların insan davranışlarında belirleyici olduğu konusunda hemfikirdir. Hatta kimlik arayışının tetiklediği duygusal çatışmaların günümüz jeopolitiğini etkileme gücü olduğunu da söylemek mümkün. Fakat duygularla jeopolitik restleşmeler arasındaki somut bağlantı nedir? Duygular hakkında genellemeler yapmanın ötesine geçip dünya sahnesindeki olanları anlamamıza yardımcı olacak davranış eğilimlerini tespit etmek mümkün mü?

Bence mümkün ve bu eğilimleri tespit etmenin belki de en iyi yolu duyguların haritasını çıkarmaktır. Böyle bir harita oluşturmak için kamuoyu araştırmaları, siyasi liderlerin söylemleri ve (kitap, film gibi) kültürel eserler gibi çok farklı etmenleri bir araya getirebilmek gerekiyor. Bunun gibi göstergelerle belki de en soyut konuların başında gelen duyguları tarafsız ve belki de “bilimsel” bir yaklaşımla incelemek mümkün olabilir.

Doğal kaynakları veya çıkarları haritalamak elbette çok daha kolay. Hatta bir ara jeopolitika herşeyin coğrafya tarafından belirlendiği inancına dayanıyordu. Bazı sözün geçen politikacıların elinde bu kavram fazla basitleştirildi. Devlet adamlarının toprak kontrolünü ulusal hedef haline getirmesi ve savaş açmak için bir gerekçe olarak kabul etmesi, 2. Dünya Savaşı sonrasında Avrupa'nın yerle bir olmasına neden oldu.

Evet, coğrafya önemlidir ancak tek belirleyici unsur olamaz. Fransız filozof Bodin 16. yy'da günümüzde bile faydalandığımız “iklimler kuramını” ortaya atmıştır. Siyasi rejimler halen kısmen de olsa iklimsel ve coğrafik unsurlarla şekillenmekte. Örneğin Protestan etiğinin daha soğuk iklimlerde baskın olduğunu söyleyebiliriz. Fakat Singapur ideal bir karşıt örnektir. Burada sıcak ve nemli havaya rağmen çalışkanlık etiğinin ne kadar güçlü olduğunu görebiliriz. Her türlü belirleyicilik halinde yani determinizmde olduğu gibi coğrafik determinizm de insan davranışlarının karmaşıklığını açıklamakta yetersiz kalmaktadır.

Coğrafyanın davranışları etkilediğini dair temel bir varsayım yürüteceksek, aşırı basitleştirmeden ve katı determinizmden şiddetle kaçınmamız gerekiyor. Fakat dünyayı, duyguları hiçe sayarak analiz edersek siyasi yaşamın elzem etmenlerinden birini gözardı etmiş oluruz. Örneğin duygusal boyutunu idrak etmeden İsrail-Filistin çatışmasını anlamamız olanaksız. Elbette çatışma nedeninin toprak, güvenlik ve egemenlik etrafında döndüğünü biliyoruz ancak ortada büyük bir duygu yoğunluğu da var. Filistinlilere göre İsrail, Avrupa tarafından gökyüzünden üstlerine atılmış bir felaket.

Avrupa'da soykırıma uğramış bir topluluğun torunları böyle bir söylemi kabullenmekte zorlanacaktır şüphesiz ancak karşılarındakinin durumunu, motivasyonlarını ve endişelerini anlamak istiyorlarsa bunu da dikkate almak durumundalar. Duyguları birbirine bu kadar zıt iki toplum nasıl bir araya getirilir? İsraililer kendi devletlerini meşru olarak gördüğü halde Araplara sorarsanız bu, Batı emperyalizminin başlarına ördüğü bir çorap.

İsrail-Filistin çatışması bana göre bu kitapta anlattığım iki ana duygunun (aşağılanmışlık ve korku) arketipik karşılaşması gibi. Avrupa'nın anti-semitik ve sömürgeci politikalarından duyduğu suçluluğun güdümündeki bu trajik karşılaşma kadar duygu yüklü birşey olamaz. Çözülmediği takdirde İsrail-Filistin çatışması Batı ile Arap İslam dünyası arasında ilişkilerin simgesi haline gelebilir. Batı kendisini Arap-İslami radikallerle arasında devam eden korku-aşağılanmışlık döngüsünden başarılı şekilde sıyıramazsa ciddi bir çöküşe sürüklenebilir.

Peki umut nerede? Ben umudu Asya'da gördüm. Asya ile dünyanın geri kalanı arasındaki hâlet-i ruhiye farkı çok büyük ve büyümeye devam ediyor. 2008 Dünya Ekonomi Zirvesinde Batılı temsilcilerin kasvetli haliyle Asyalı muadillerinin özgüveni arasındaki fark çok belirgindi. "Amerika hapşırduğunda dünya grip olur" söylemi burada yeni bir şekle büründü: "Amerika zatürre olduğunda Çin ve Hindistan hapşırır". Halen devam etmekte olan küresel ekonomik kriz elbette Asya'yı etkilemiştir ancak Asyalıların sahip olduğu "umut hissi" bu sorunların üstesinden çok daha hızlı geleceklerine işaret ediyor.

DUYGULAR MEDENİYETLERE KARŞI

Bazılarına göre uluslar arasında meydana gelen çatışmaları açıklamak için duygular yerine daha kapsamlı kültürel yapıları bakmak gerekiyor. Bu inancın baş savunucusu muhtemelen Samuel Huntington'dur. 1993 tarihli ünlü yazısında Huntington medeniyetler çatışmasının dünya siyasi arenasını ele geçireceğini, kültür, ulusal çıkarlar ve siyasi ideolojinin jeopolitik bir fay hattı olacağını iddia etmişti. Huntington'ın kuramına daima temkinli yaklaşmışımdır. Kanımca Sovyetlerin çöküşüyle ABD dış politikasına odak kazandırmak adına yeni bir düşman yaratma arayışına giren Huntington, kültür unsurunu gayet tehlikeli bir biçimde karıştırarak siyasi kültüre sosyal ve dini inanışları da katmıştır. Asya'da yaşayan sayısız insan, demokrasi gibi Batı değerlerinin evrensel uygulanabilirliğini savunmuyor mu sizce? O halde kültürel fay hatlarının esasında siyasi ve ideolojik fay hatları olduğu söylemi ne kadar mantıklı olabilir?

Bu bir yana, Asya ve İslam dünyası arasında Huntington'ın iddia ettiği gibi bir ittifaka dair herhangi bir emare de yok. Tam tersine Hindistan ve Çin uluslararası arenada sorumsuz ve tehlikeli devrimciler olmaktan çok uzak, tatmin olmuş statüko güçler gibi hareket etmektedir. Gerçek devrimci güçler aslında Putin'in Rusya'sı ile Bush II'nin ABD'si olmuştur ve bu rejimlerin devrimci niteliği kültürel değil, duygusal özelliktedir. Bir tarafta Rusya'nın Soğuk Savaş sonrası hissettiği aşağılanmışlık duygusundan silkinmesi ve kendine tekrar güvenmeye başlaması; diğer yanda büyük olasılıkla girdiği derin bir kimlik krizinin yansıması olarak ABD'nin askeri gücüne dayanarak demokratik idealleri peşinde girdiği aşırı özgüven hali. Demokrasi kisvesi altında Orta Doğu'da düzeni değiştirmek isteyen ABD ile kendi imparatorluk statüsünü geri kazanma sevdasıyla Kafkas haritasını baştan yaratma niyetindeki Rusya. İki tarafın da aslında kabul etmek isteyeceklerinden çok fazla ortak yanı bulunmakta.

KENDİ VE ÖTEKİ

Duygulara yoğunlaşmaktaki esas amacım yeni bir gerçekliğin altını çizmek: *Küreselleşme çağında "Öteki" ile olan ilişkiler her zamankinden daha önemli hale geldi.*

Avrupa tarihinde 18.yy'a kadar "Öteki"lerin sayısı o kadar azdı ki bunlar bir merak konusu, koruma altına alınması gereken nadide örnekler olarak görülüyordu. 19.yy boyunca ve hatta 20.yy'ın ilk dönemine kadar mutlak Öteki artık bir merak konusu olmaktan çıkmıştı ancak yine de kendi kimliğimizi sorgulayacak mertebeye ulaşmamıştı. Soğuk Savaş döneminde Batı için mutlak Öteki, Komünist sistemdi. Günümüzdeyse Öteki sadece Batılı olmayan bir kültürden değil aynı zamanda sanki başka bir yüzyıldan gelmekte. Bu Öteki sadece eskiden tanık olduğumuz dinsel hoşgörüsüzlük ve savaşçı geçmişimizi çağrıştırmakla kalmıyor belki de geleceğimize de cisim kazandırıyor. Dün, Batılılara göre Batılı olmayanların başarılı olmasında tek yol Batılı modeli benimsemektir; kendi geleneklerine takılıp kalarak ilerleyemezlerdi. Bugün Doğuya bakan Batılılar kendi kontrolleri dışında gelişmesi hayli muhtemel bir geleceğe de bakıyor olabilir.

Karşısında bir rakip olarak Asya ve bir tehdit olarak köktendinciliği bulan Batı, büyük bir kimlik bunalımına girmiştir. Küreselleşme çağında Öteki ile olan ilişkiler o kadar önem kazandı ki Batı kendi özünü yeniden tanımlamaya mecbur kaldı. Biz kimiz? Bizi bu kadar özel kılan nedir? Bu iş, paralel dünyalarda yaşamayı öğrenmiş bir Hintli veya Çinliye kıyasla, dünyayı “ben” ve “öteki” olarak sınıflandırmaya fazlasıyla alışmış Batı için hiç de kolay değil.

Batıda görmeye alışık olduğumuz göreceli homojenlik (türdeşlik) halinin tersine Asyalı kimliğinin melez doğası zıtlaşmaların hüküm sürdüğü dünya düzenine çok daha kolay uyum sağlayacak özellikte. Batı’da kendimizi halen “merkezde” görme eğilimindeyiz ve öz kimliğimiz Asyalılara göre çok daha kırılgan. Asyalılar öz kimliklerini kaybetmeden Batılı gibi olmaya devam ediyorlar.

DUYGU HARİTASINI ÇIKARMANIN ZORLUĞU

Duyguları, küresel çatışmaları anlamakta kullanmanın bir başka zorluğu, duyguların fazlasıyla öznel olduğu inancıdır. Bu yaklaşım uluslararası ilişkiler alanında mevcut bilimsel-pozitivist ruh halini güçlü bir şekilde yansıtmaktadır. Bu yaklaşımı anlamak güç değil. Dünya daha da karmaşılaştıkça uluslararası sisteme daha da yukarıdan bakabilecek bilimsel bir merceğe takma eğilimi güçlenmektedir. Etik açıdan bakarsak “politika odaklı” olmayı reddetme isteği o kadar anlaşılabilir değil. Araştırmacılar, Irak meselesi gibi gündelik gerçeklerle kirlenmekten şiddetle kaçınmaktadır ancak bu yaklaşım gerçek dünya ile alakasızlaşma tehlikesini de beraberinde getirmektedir. Günümüzde popülerliği zirve yapmış nicel analiz kuramlarının soyutluğuyla güven tazeliyor olabilir ancak büyük sorunlara değinmekten bu kadar kaçınmak ne kadar mantıklı? İşin aslı şu ki öznel gerçekler jeopolitikayı anlamak için kesinlikle çok gereklidir.

Coğrafik haritalara bir bakın; herşey ne kadar da nesnel. Dağlar kahverengi, ovalar yeşil, denizler mavi. Öte yandan siyasi ve ekonomik haritalar doğal gerçekliklerden öte öznel kurgular, hatta hükümetlerin elindeki gereçlerdir. Arap haritalarında İsrail’i göremezken Yunan haritalarında Kıbrıs tek ülke, Türk haritalarındaysa ikiye bölünmüş gösterilir. Demografik bilgilerin daha öznel olduğu söylenebilir ancak bu verilere bile siyasi amaçlar uğruna “ayar çekildiği” bilinmektedir.

Siyasi rejimlerin haritasını çıkarmak daha güçtür. Savaşlar ve ittifaklar, ortaya çıkan veya yok olan devletler nedeniyle haritalar tarih boyunca değişip durmuştur. Soğuk Savaş dönemine geldiğimizde dünya haritası basitliğiyle güven telkin ediyordu ve 1945-1989 arası dönemde neredeyse hiç değişmedi. İki blok vardı ve dünyanın kalanı “Bağlantısızlar” olarak addediliyordu. Sovyet Bloğu kırmızı, Atlantik İttifakı mavi olarak resmedilirdi. Birçok nedenden ötürü Soğuk Savaştan beri haritalar yine hızla değişme eğilimine girmiştir. Birincisi ortaya çok sayıda yeni devlet çıktı. İkincisi bir ülkenin tarafını belirleyecek kriterlerin belirsizliğidir. Örneğin Rusya’yı hangi kefeye koyabiliriz? Kültürel olarak mantıklı sayılabilecek Batı Avrupa tarafına mı, yoksa siyasi eğilimini temsil eden Doğu Asya tarafına mı? Peki demokrasiler seçim sisteminin özelliklerine göre mi tanımlanmalı? Sınıflandırmaya din dahil edilmeli mi? Hristiyanlığın büyük ölçüde popülerlik kaybettiği Avrupa’da dine dayalı bir haritanın ne kadar anlamı olabilir?

Kesin olan birşey var ki bilim çevrelerinin o kadar güven duyduğu nesnel kriterler bile esasında sanıldığından çok daha öznel olabilmekte. Bununla birlikte, kimse duyguların haritasını çıkarmanın kolay olduğunu söyleyemez. Geleneksel siyasi haritaları oluşturmak bu kadar zorlaşmışken duyguların haritasını çıkarmak bir hayal, belki de tehlikeli bir yanılsama bile olabilir.

Duygulara bir renk atamak bile problem olabilir. Duygular ne renk olabilir ki? Renkler kültürlere göre büyük farklılık gösterir. İslam’la ilişkilendirildiği için aşağılanmışlık yeşil mi

olmalı? Korku kırmızı, mavi umut mu olmalı? Bazı milletlerde kederin rengi siyah, bazılarındaysa beyazdır. Herhalde duygular dünyasının o çok ince farklarını temsil eden renkleri yakalamak için dahi bir ressam olmak bile yetmezdi.

Duyguların haritasını çıkarmanın bir başka zorluğu da coğrafyanın giderek artan göreceliliğidir. Birçoğumuz için coğrafya bahtımıza düşen bir gerçeklikten öte bir seçimdir. Birleşik Arap Emirliklerini düşünün. Coğrafik olarak Orta Doğu'da oldukları tartışılmaz ancak ruhsal, ekonomik ve duygusal olarak umudun hüküm sürdüğü Asya'dalar. Dünyanın en yüksek binasına ev sahipliği yapan Dubai'yi bir düşünün. Olumsuz tarafları olsa da Emirlikler'de yaşanan değişime saygı duymak gerekir. İnsan iradesi bir yana burada olanlar, İslam ve modernitenin bir arada var olabildiğinin göstergesidir.

İsrail sihirli bir değnekle havalanıp Orta Doğu'yu terk etse Asya veya Avrupa'nın parçası olmak isteyen pek çok İsraili fazlasıyla mutlu olurdu. Aslına bakılırsa 2006 yılında Almanya'ya göç eden İsraililerin sayısı iki kat artarak 4000'i geçmiştir. Yaşanan beyin göçü ülke için ciddi bir sorun teşkil etmektedir. Fakat bu rakam Filistin, Lübnan ve Irak'ta yaşanan göçlerle karşılaştırıldığında önemsiz kalmaktadır. Irak'ta ülke dışına kaçan veya güvenlik nedeniyle yer değiştiren insanların sayısı 4 milyona yaklaşmaktadır. Yaşanan bu coğrafik yer değiştirme sadece demografik değil aynı zamanda duygusaldır da. Orta Doğu sadece insan değil tutkularını da ihraç eder hale geldi. Körfez ülkelerinin "Asyalılaşması" ne kadar gerçekse Asya İslamının "Araplaşması" da o kadar gerçektir. Orta Doğu kökenli radikal duygular son 15 yıldır Asya'nın Müslüman kısımlarında kök salmakta. Bu Araplaşma akımı, terörist gruplara finansman oluşturmakta birçok bölgede hoşgörüsüzlüğü körüklemektedir. İslamın radikalleşmesi uluslararası arenada kaygı uyandırmaktadır.

Araplaşma, Asya'da görülen İslami köktendinciliğin tek sorumlusu değil elbette. Bu devinimden Güney Asya'nın kendisi de sorumlu. Tamamen dine dayalı bir ülke olan Pakistan, İslamiyetin merkezi olma yolunda. Biri Asya'da yeşeren, diğeri Orta Doğu'dan ithal edilen ve her ikisinin birbirini desteklediği İslamileşme hareketi her an patlamaya hazır bir bomba adeta. Orta Doğululaşma tabii ki Asya ile sınırlı değil. Hindistan merkezli bir terörist ağının İngiltere ve İspanya'da gerçekleştirdiği saldırılar Batı'nın bu işten muaf olmadığını gösterdiği gibi demokrasilerin öfkeli azınlıkları bile durdurmaya yeterli olmadığını işaret ediyor.

Dünyanın bazı bölgelerinin Orta Doğululaştığını fark etmek bir şey, dünyaya sadece böyle bir mercekten bakmak başka bir şey. Basitleştirilmiş genellemeler ve cevaplarla dünyanın dramatik karmaşıklıklarını anlamak söz konusu olamaz. Duyguların haritasını çıkarmayı bu kadar zorlaştıran sadece güçlü akıntılar ve karşılıklı etkileşimlerin varlığı değil, korku, umut ve aşağılanmışlık duygularının dünyanın her yerinde belli oranlarda mevcut olmasıdır. Bu işi bu kadar zorlaştıran başka bir unsur Asya, Orta Doğu ve Batı gibi coğrafik kavramların yapay kurgulardan ibaret olmasıdır. Asya kavramı Batı icadıdır. Japonlar kendilerini Asyalı görmediği gibi Asya'nın büyük çoğunluğu onlardan nefret eder. Hindistan, Avrupa ile Çin ve de Budizm ile İslam arasında bir ara bölge gibidir. Peki kendini medeniyetin merkezi olarak gören Çin'e ne demeli?

Batı kavramı bile Amerika ve Avrupa olmak üzere ikiye bölünmüş halde. Onları birleştiren en güçlü nokta kültürel ve siyasi olarak yabancılaşma tehlikesiyle karşı karşıya olmaları. Öte yandan Orta Doğu'nun da Cezayir'den Pakistan'a kadar genişlediğini söylemek mümkün ancak bununla birlikte her zamankinden daha bölünmüş bir gerçeklik olarak karşımızda. İran, Araplar'dan uzak durduğu gibi Türkler'e de mesafelidir. Türkiye kuşkusuz Asya coğrafyasında. Birçok Avrupalı tarafından Asyalı Müslümanlar olarak algılanan Türk elitleri ise kendilerini Avrupalı olarak görmekte ve AB'ye girmek istemektedir.

DUYGULAR NEDEN BU KADAR ÖNEMLİ?

Dünyayı duygusal olarak gruplara ayırmanın zorlukları tek kelimeyle devasadır. Ancak baskın duyguların resmedildiği bir harita yaratmaya çalışmak yine de mümkün. Her yer grinin tonlarından ibaret olsa bile griler Asya'da açık, Batı'da biraz daha koyu tonlarda; Orta Doğunun bazı yerlerinde ise neredeyse siyaha çalıyor diyebiliriz. Hükümetlerin görevlerinden biri halklarının duygularına kulak vermek, olumlu duyguları değerlendirmek, olumsuzları kontrol altına almak veya değiştirmektir. Bunları yapabilmenin tek yolu halkın ne hissettiğini anlamaktan geçer.

Mevsimler gibi duygular da döngüler halindedir. Bu döngüler kültürlere, dünya gündemine, siyasi ve ekonomik gelişmelere göre uzun veya kısa olabilir. Duygular bir toplumun kendine duyduğu özgüveni temsil eder. Özgüven seviyesi de bir toplumun krizle başa çıkabilme, zorlukların üstesinden gelme veya değişen durumlara uyum gösterme becerisini belirler. İşte bu nedenlerden ötürü, Çin veya Hindistan'ın mevcut küresel ekonomik krizden en çabuk kurtulanlar olacağına inanıyorum.

Daha da önemlisi duygular değişebilir. Korku, Obama'nın başkanlık koltuğuna gelmesi gibi bir olayla yerini umuda bırakabilir. Öte yandan Fransız iş çevrelerinde hüküm süren karamsarlık hali, politikacıların olumlu konuşmalarından hiç mi hiç etkilenmeyebilir.

İşte bu gerçekler duyguları jeopolitik arenada analiz etme isteğimin temelini oluşturuyor. Duygular önemlidir. Duygular insanların tutumlarını, kültürler arası ilişkileri ve ulusların davranışlarını etkiler. Kimse duyguları görmezden gelme lüksüne sahip değildir. Duyguların haritasını çıkarma denemesi riskli bir girişim olabilir ancak duyguları yoksaymak daha da tehlikelidir.

2- UMUT KÜLTÜRÜ

Batı'da umudun iki anlamı vardır. İlki, dini anlamda insanlığın günahkarlıktan kurtulması, ikincisi laik anlamda kişinin kimliğine güvenerek dünyanın geri kalanıyla olumlu ilişkiler içinde olması. Umut vazgeçmenin tersidir; kişiyi başkalarına doğru iten ve karşısındakinden korkmadan kendinden ne kadar farklı olduğunu kabul edebilmesini sağlayan bir çeşit güven hissidir. Umudun Hristiyan Batı'dan büyük ölçüde panteist Doğu'ya kaymış olması ardında alınması gereken bir ders var mı?

Umut sadece Doğu'ya kaymakla kalmadı, dini yanını giderek yitirmesiyle daha laik bir anlam kazandı. 21.yy'da umut, ahiretten önce, hemen şimdi, fani dünyada daha iyi bir noktaya gelmekle ilgili. Geleneksel olarak reenkarnasyona inanan bu kadar insan olmasına rağmen Asyalılar sanki Protestan etiğinin etkisi altında, mevcut hayatlarında olabildiğince başarılı olma peşinde. Günümüzde umut, ekonomik ve sosyal güç kazanmak anlamına geliyor ve mevcut durağı Asya. En önemlisi, Asyalıların sadece Batı'ya yetişme peşinde olması değil, bunu başaracaklarına inanıyor olmaları.

ASYA'DA UMUT RÜZGÂRLARI

Son 20 yıldır Çin ve Hindistan ekonomik anlamda yılda %10 büyüyor. "Çindistan" terimi Hintli gazeteci ve politikacı J. Ramesh tarafından Asya'nın iki devini tanımlamak için ortaya atıldı. Elbette kullanışlı ancak aynı zamanda fazlasıyla çelişkili de bir tanım. Çin ve Hindistan ekonomik olarak aynı ağırlıkta değil. Nüfus, GSYİH gibi göstergelerle ölçüldüğünde Çin'in Hindistan'dan iki kat güçlü olduğunu görürüz. Ancak her iki ülkede de yoksulluktan orta sınıfa terfi eden 350'şer milyon insanı düşünürsek karşımızda dünyanın en büyük yeni gücünü görürüz. Uluslararası arenada ekonomik ve hatta stratejik dengeleri değiştiren 700 milyonu aşkın insan. Dolayısıyla Çindistan iki ülkenin toplam nüfusunu kastetmekten ziyade, sınıf atlayan bu 700 milyon insan anlamına geliyor. Buradaki en

önemli soru bu kesimin, ülkelerinde büyük yoksulluk ve adaletsizlik içinde yaşayan yüz milyonları ileriye taşıyacak güçte bir lokomotif olup olamayacağı.

Genel anlamda Çindistan, kendilerini dünyaya açacak derecede güçlü ve özgüvenli hisseden birbirinden çok farklı iki medeniyeti kastediyor. Bununla birlikte Çindistan'daki özgüvenin gayet seçici olduğu söylenebilir. Örneğin Çin'de özgüven siyasi arenaya uzanmıyor çünkü ülkeyi yönetenler özgürlük ve demokrasinin gerçek anlamını bilmediği gibi hem komünizme hem de demokrasiye karşı gösterdikleri çelişkili bağlılık en hafif tabirle tutarsız. Aslında Çin'de iki çeşit milliyetçiliğin varlığından söz edilebilir: bir yanda imparatorluğu tehdit eden tüm sesleri susturan "savunmacı milliyetçilik" diğer yanda iyimserlik ve güvenle parıldayan "olumlu milliyetçilik". Çindistan'ın özgüveni büyük yoksul nüfusu kucaklamakta başarısız. Bu insanların iki ülkede hakim olan ruh hali üzerinde bir etkileri yok ancak kendilerini aşırı çaresiz hissedersen tüm bölgedeki olumlu havayı bir anda silip atabilirler.

Bununla birlikte yükselen azınlığın ilerleme hissi, yoksul çoğunluğun öfke ve açlığından üstün olduğu sürece Çin'deki umut kültürü devam edecek ve bu havayı bölgeye ihraç etmeyi sürdürecektir (örn. ASEAN üyesi ülkeler). Fakat bütün kıtayı tek bir mercekte analiz etmek biraz kışkırtıcı ve hatta basit kalabilir. Kıtada ciddiye alınması gereken bazı uyarı işaretleri de yok değil. Birincisi Asya kavramının bir Batı icadı oluşu. Asyalılar kendine Asyalı demediği gibi kendilerini öyle bile görmüyorlar - en azından Avrupalıların kendilerini Avrupalı gördüğü kadar. İkincisi umut kültürünün tüm Asya ülkelerinde hakim olmayışı. Japonya umudun bir adım ötesine geçmişken Pakistan ve Filipinler gibi bazı ülkeler henüz o noktadan çok uzak. Örneğin Pakistan dünyanın en çelişkili ve sorunlu ülkelerinden biri. Elitler ve küçük orta sınıf arasında bir istikamet emaresi olsa da genel anlamda ülke her an patlayacak saatli bir bomba gibi. Öyleyse en baştan bilinmesi gereken şu ki, Asya'yı umut kıtası olarak tanımlamak biraz tek taraflı ve abartılı ancak özünde de doğru.

ÇİN - ORTA İMPARATORLUĞUN DÖNÜŞÜ

Umudun kıtası Asya dediğimizde akla ilk gelen elbette Çin ve Hindistan'dır. Devasa nüfuslu bu iki ülkenin büyük eksikliklerine rağmen bu kadar yol katetmesi gerçekten hayranlık uyandırıcıdır. Çin'e baktığımızda geçmişteki ihtişamları ve bugün yakaladıkları başarı çizgisiyle inanılmaz derecede gurur duyduklarını ve bunun bir güven hissi tesis ettiğini görürüz.

Çin daima nüfusu kalabalık bir ülke olmuştur. Bunun bir sonucu olarak sosyal ve ekonomik karmaşa korkusu her zaman Çinli liderlerin birinci gündem maddesi, hatta takıntısı olmuştur. Buna tepki olarak kurdukları sistem bireyleri kolektif bir mantığa boyun eğmeye zorlamıştır. Çin'in boyutu, ulusal psikolojisini başka bir anlamda da etkilemiştir. Çin kendini Orta İmparatorluk olarak algılamakla kendini sadece dünyanın değil evrenin de merkezi olarak kabul etmektedir. Böylesi büyük bir özgüven sayesinde varlığını sürdürmek için, örneğin Rusya gibi genişleme zorunluluğu hissetmedi. Çin elbette genişledi ama bunun itici gücü askeri kuvvet değil, nüfus yoğunluğuydu. Bu eğilimi bugün bile görmek mümkün. Gayri resmi rakamlara göre sadece Kazakistan'da çoğu tüccar 300 bin Çinli ikamet etmekte. Nüfus kozunun kültürel bir boyutu da var. Çin'in dünya çapındaki etkisi dünyanın her köşesinde yayılmış milyonlarca etnik Çinliyle katlanmakta. Pekin etkisini arttırmak ve yeni iş anlaşmaları yaratmak için Çin diasporasından etkin biçimde faydalanmakta.

Öyleyse, sadece toprak genişletmek anlamında konuşursak, birçok Batılı uzmanın dillendirdiği gibi günümüz Çin'i ile 19.yy sonu Almanya'sını karşılaştırmak o kadar da uygun

düşmüyor. Çin, Hindistan ve Japonya arasındaki rekabet İngiltere, Fransa, Rusya ve Almanya'nın zamanında Avrupa'yı şekillendirdiği gibi Asya'yı şekillendirmeyecek. Yine, bazı Batılı yorumcuların inançlarının aksine Asyalılar milliyetçilikle körüklenen savaşlarla kendilerini paralamayacak da. Dönemin Almanya'sı eşzamanlı olarak gereğinden fazla özgüven sahibi ve bir o kadar da güven yoksunuydu. Çin ise şu anda aşırı özgüvenli olmaktan uzak, aşması gereken büyük zorlukların ve zayıflıklarının fazlasıyla farkında. Çinliler zamanın kendi lehlerine işlediğine inanıyor ve bu inanç 11 Eylül olayları akabinde ABD'nin terörizme verdiği tepkiyle pekişti. Çin'e göre Bush, ABD'nin yumuşak gücüne zarar vermekle kalmadı, demokrasi ve insan hakları kavramlarına duyulan şüpheyle birlikte Çin'in kendi yumuşak güç anlayışı daha da destek kazandı.

Rusya ve Çin gibi ekonomik olarak başarılı fakat demokratik olmayan ülkelerin yükselişi, Pekin'de bu kendilerine has otoriter yaklaşımın modernleşme yolunda kayda değer bir alternatif olduğu inancını arttırdı. Çin, Afrika kıtası ile olan ilişkilerinde de bunun altını sürekli çiziyor. Afrika ülkelerine olan yaklaşımlarını özetlemek gerekirse: "Avrupalı ve Amerikalıların aksine biz demokrasi ve insan haklarıyla ilgili riyakar dersler vermeye gelen eski bir sömürge gücü değiliz. Büyümeye devam etmek için bize sizin kaynaklarınız, size de büyümeye başlamak için bizim paramız lazım. Ortak çıkarlarımız için birlikte çalışalım."

Bununla birlikte Çin orta ve üst sınıflarının Batılı bir yaşam tarzı sürmek istediği anlaşılıyor. Belki de dünyanın karşı karşıya kaldığı en büyük ekonomik, ekolojik ve belki de siyasi problem 1,3 milyon Çinlinin Batılılar gibi yönetilmeden onlar gibi yaşamak istiyor olmalarıdır. Batı müziğini, filmlerini ve giysilerini çok seviyorlar ancak tam olarak ne olmak istediklerini bilmeseler de Batılılar gibi olmak istemiyorlar.

Buradaki en önemli sorulardan biri Çin'in ikircikli ve melez yaklaşımının gerçekçi olup olmadığı. Kısa vadede başarılı olmayı sürdürebilir ancak uzun vadede ufukta sorunlar görünüyor. Çin'in hukukun üstünlüğüne ve de kararlı bir merkantalist zihniyete şiddetle ihtiyacı var. Hukuksuzluğun doğurduğu yolsuzluk furyası 2008'deki depremde binlerce çocuğun uygunsuz inşa edilmiş olan okul binaları göçüklerinde can vermesinin baş sorumlusudur. Çin rejiminin bu kendini beğenmişliği uluslararası arenada da problem yaratıyor. Bunların arasında Burmalı generallere mütasama gösterilmesi, Myanmar üzerinde etkili olabilecek tek güçken yeterince etkin davranmaması ve İran'la olan ilişkileri sayılabilir. Öte yandan müdahale etmemeye dayalı kısa vadeli hesapların ürünü olan politikalar Çin'in Sudan'da el Beşir, Zimbabve'de Mugabe gibi dünyanın önde giden zulümcü liderleriyle işbirliği yapmasıyla sonuçlandı. Eğer istikrarlı kalacak ve dünya meselelerinde etkin bir görev üstlenecekse Çin'in en kısa sürede kamu çıkarlarını ön planda tutan bir elit kesime sahip olması gerekiyor.

Buna rağmen Çin'in yeni üstlendiği role ısınmaya başladığına dair bazı küçük ipuçları da var. Örneğin Hong Kong'un Çin'e iadesi beklentilerin aksine çok daha "yumuşak" oldu. Çin aynı zamanda Kuzey Kore nükleer krizindeki pozitif tavırla bu ülkenin çöküşüne engel oldu. Bir başka boyutta, Şangay Grubunu kurarak Çin Asya genelinde dengeleyici bir görev üstlendi.

Öyleyse Çin'i sadece rahatsız edici ve tehditkar bir varlık olarak algılamak büyük bir hata olur. Bu ülkeyi demokrasiye olan bağlılığıyla yargılamak da bir o kadar yanlıştır. Demokratik hesap verilebilirliğin ve hukukun üstünlüğünün olmaması herkesten öte Çinliler için bir başağrısı. Batının sınıflandırmalarını onlara dayatamayız. Batı, kendi değerlerini unutmamak koşuluyla, Çinlilerin faaliyetlerini onların gözünden ve çok-boyutlu bir şekilde ele almak durumundadır.

Özgürlüklerin ve bağımsız bir yargı sisteminin eksikliği Çin'in uzun vadeli ekonomik büyümesi ve sürdürülebilir ekolojik gelişimi önündeki en büyük engel. Fakat çoğu Çinlinin liderlerinden beklentileri farklı. Onlar maddi anlamda ilerlemek, daha iyi evlerde oturmak

ve yurtdışına seyahat etmek istiyor. Yokluk ve zorluk içinde geçen bir asır sonunda Çinliler siyasi istikrar istiyor. Ama aynı zamanda doğal afetlerden, çevre kirliliğinden ve hatta rüşvetçi yerel yöneticilerin zulmünden korunmak istiyorlar. Bu taleplerin siyasi sonuçları olması kaçınılmazdır. Aşırı yavaş da olsa siyasi değişime dair işaretler görmek mümkün ve bu dışarıdan gelen baskılarla değil içeriden, nüfuzunu giderek arttıran orta sınıfın talepleriyle oluyor.

Mevcut haliyle hüküm süren ekonomik ilerleme ve siyasi durağanlık hali, umut olduğu sürece işleyecektir. Çünkü umut herşeyden öte ekonomik büyüme peşinde ısrarla koşmak demektir.

GELİŞEN HİNDİSTAN

Eğer Çin “geri döndü” diyorsak Hindistan’ın dünya sahnesinde ilk defa yer bulduğunu söylemek yanlış olmaz. Hindistan, merkezi konumunu tekrar elde eden eski bir imparatorluk yerine yeni bir ulus olarak görüyor kendini. Çin’in aksine Hindistan’ın büyük bir emperyal geçmişi yok ama bu ülkenin de kendine has özellikleri var. Budist rahip Aşoka’nın 2300 yıl önce başlattığı hoşgörü anlayışı Hindistan’ı hem Çin’den hem de dönemin Avrupa’sından çok farklı kılıyor. Evet Hindistan’daki çelişkiler Çin’deki kadar derin ama bir o kadar da değişik. Hintliler gayet haklı olarak demokrasileriyle gurur duyuyor ancak bu gurur hissine Hint siyasetçilerinin beceriksizlik ve yolsuzluklarına karşı duyulan tiksinti ve bıkkınlık duygusu da eşlik ediyor. Özgür seçimler, bağımsız yargı ve hatta basın özgürlüğü önemli ama tüm bunlar had safhadaki yolsuzlukla geri planda kalıyor. Hint demokrasinin bir diğer sorunu kendine özgü kast sistemi. Sınıflar arası bölünmeye son vermek için Nehru döneminde atılan adımlar ne yazık ki yavaşlamış görünüyor. Bunun arkasında siyasilerin kararlı olamaması ve kapitalist üst sınıfın doyumsuzluğu yatıyor. Hint zenginleri, yoksulları görmüyor bile. Hakim olan yaklaşım “Evet çok yoksullar ama ne bekliyorsun? Hep böyleydi, en azından şimdi sayıları azaldı ve açıklıktan ölmüyorlar” şeklinde. Evet Hindistan’da yoksulluk azaldı fakat Hint elitlerinin bu duruma karşı takındığı duyarsız tavır endişe verici.

Hindistan örneğinde görüyoruz ki modernleşme otomatik olarak daha fazla eşitliği beraberinde getirmiyor. Hatta bazı tatsız gelenekleri de hortlattığı söylenebilir (örn: kız ve erkek çocuklar arasındaki ayrımcılık). Modernleşme sanki siyaset sahnesinde milliyetçilik ve dinin etkisini de arttırıyor gibi (örn: 2003’te 2000’i aşkın Müslümanın öldürülmesi ve 2008 Mumbai terör olayları). Bu sorunlar, ne laikleşmiş Avrupa modeliyle ne de maddeci Çin modeliyle çözülebilir. Doğru bir model varsa en yakını herhalde laik ve mezhebe odaklanmayan dini sistem ve kapsayıcı vatanseverliğin hüküm sürdüğü ABD modeli olacaktır. Fakat Hindistan’da böyle bir etik oturtmak mümkün mü, bilinmez.

Karşılaştıracak olursak, çoğulcu Hindistan’ın karmaşık çeşitliliği demokrasisinin istikrarlı biçimde devam edebilmesinin anahtardır. Öte yandan Çin’in merkezci yaradılışı onu çok daha etkin kılarken, siyasi istikrarsızlık durumunda kolayca kaosa sürüklenmeye açık hale getiriyor. Çinlilerin aksine Hintliler “gelişmekte olan dev” kimliklerine dair derin endişeler duymakta. Görünen o ki, yeni rolleri için ihtiyaç duyulan güven hissini ekonomik dinamizm ve başarıları karşısında dünyanın gösterdiği saygıdan alıyorlar. Eğer Çin’in özgüveni emperyal geçimişine dayanıyorsa Hindistan’ın geleceğe dair vizyonundan geliyor. 25 yaşın altında 700 milyon, toplamda 1,1 milyarlık nüfusuyla Hindistan ister ekonomik ister sosyal olsun hangi göstergelyi seçerseniz seçin yılda aşağı yukarı %1 oranında geliyor. Ancak büyümeyi sürekli kılmak için Hindistan altyapısını geliştirmek, eşitsizliğin önüne geçmek ve yolsuzluğa son vermek durumunda. Değişim, marjinalleştirilmiş kesimi oyalamaya yettiği sürece umut Hindistan’da hakimiyetini devam ettirecektir.

JAPON İSTİSNASI

Şimdi Japonya'nın neden Asya'nın istisnası olduğunu incelemek için yolumuzdan biraz sapalım. Japonya, Asya ekonomik mucizesini ta 1960 ortalarında yakalamış bir ülke. 1964 Olimpiyatları Japonya rönesansının başlangıcı sayılabilir. Çin ve Hindistan'a kıyasla Japonya'yı anlamak Batılı zihniyet için çok daha zor birşey. Japonya, modernliğin Batılılaşmayla eşit tutulamayacağıının en büyük kanıtı. Japonya sadece Batı tarafından Asyalı kabul edilir. II. Dünya Savaşı üzerinden 60 yıl geçse de Japonya halen komşuları tarafından haz edilmeyen bir ülkedir. Asya için fazla Batılı ve Batılıların onları tam olarak anlamasına engel olacak derecede Asyalı.

Japonya ile komşuları arasındaki mesafenin nedeni elbette tarihsel gelişmeler ve onun kapanmayan yaraları. Japonya hiçbir zaman Almanya'nın komşularıyla savaş sonrası girdiği uzlaşma süreci gibi bir girişimde bulunmadı. Acaba dini, kültürel ve tarihsel nedenlerle Japonlar özür dilemeyi mi bilmiyor? Yoksa Japonya'yı Almanya ile aynı kefeye sokmak mı hata? İkisinin de bir nebze doğruluk payı var ancak ortada bir gerçek daha var: Atom bombası mağduru ilk ve tek ülke olduğundan Japonya, savaşta işlediği günahların bedelini fazlasıyla ödediği kanaatinde.

Balkanlar hariç Avrupa'nın büyük bölümü geçmişi geçmişte bırakıp Avrupa Birliği'nin tesisi için çaba harcama olgunluğunu gösterebilmiştir. Buna karşın Asya nüfusunun çoğu için geçmişle yüzleşmek kolay değil ve bunu yapmak için seçtikleri yöntemler çoğu zaman seçici ve fazlasıyla çelişkili olmakta. Örneğin Çinliler her fırsatta Japonya'nın savaş suçlarını gündeme getirmeye gayret gösterirken kendi hatalarını görmezden gelme eğilimindedir.

Umut ve korku duygularını karşılaştırmaya geldiğimizde bile Japonya, Asya ve Batı'dan fazlasıyla ayrı düşmekte. Japonların ulusal korkularını doğal felaketler oluşturuyor. Deprem, tsunami (dev dalgalar) ve seller her an kapılarını çalabilir. Avrupa'nın korkuları ise başkalarından gelecek tehditlere yoğunlaşmış durumda. Ancak Japonya'da hüküm süren korku duygusu bazı açılardan Batı'yla da örtüşüyor ve bu durum ülkeyi Asya'nın umut kültüründen ayırıyor.

Japonya bugün bile 1990'larda yaşanan krizin yaralarını tam olarak sarabilmiş değil. Belki de Japonlar artık istikamet ve aidiyetlerinin krizi içinde. Hiç hoşlarına gitmese de bildikleri iki şey var. İlki Amerika'nın Asya'daki ana diplomatik ortağı konumunu Hintlilere kaptırdıkları; ikincisiyse Amerika'nın ana ekonomik ortağı konumunu Çin'e kaptırdıkları. Uluslararası önemlerini yitirmenin iç burkucu gerçekliliğiyle karşı karşıyalar. Japonya'nın başka önemli sorunları da var. Nüfusu hızla yaşlanıyor ve bu umut kültürünün gerektirdiği dinamizmi göstermeleri önünde büyük bir engel. Başta gençler olmak üzere ülkedeki intihar oranının dünyada eşi yok. Bazı istisnalar haricinde siyasi anlamda durağan bir dönemdedir.

Gerek diplomatik gerekse duygusal olarak Japonlar, Asya'dan çok Batıya yakın bir duruş sergilerler. Dünyaya bakışları "fanatik ılımlı" olarak ifade edilebilir ve genel eğilimleri taraflar arasında köprü kurmaktır. Fakat Çin ve Hindistan'ın yükselişi Japonya'yı bir köprüden çok, özgünlüğünü ve önemini yitirmiş, geride kalmış bir gariban gibi hissettirmekte. Savaş sonrası yeniden yapılanma döneminde Japonlar ülkelerinin refahı için büyük fedakarlıklar gösterdi. Fakat şimdi, yakın komşularının bu fedakarlıkların hiçbirini yapmadan güç kazandıklarına tanık oldukça çabalarının boşuna olduğunu düşünmeye başladılar. Sanki onyıllar boyunca sınıfın en çalışkan öğrencisi olduktan sonra "haylaz" sınıf arkadaşlarının daha iyi notlar aldığını izliyorlar. İşte tüm bu nedenlerden ötürü geleceğe dair kaygı içindeler. Ülkede 1960 ve 70'lerde hüküm süren umut havası yerini korkuya bırakmış durumda.

UMUDUN ÖNÜNDEKİ ZORLUKLAR

Siyasi sistemleri farklı olsa da umudun yeni adresi Çin ve Hindistan esasında aynı büyük zorluklarla karşı karşıya. Her ikisi de milyonlarca vatandaşını mutlak yoksulluktan kurtarmak, ekolojik felaketlerin önüne geçmek, AIDS'in yayılımına engel olmak ve de toplumla siyaset arasındaki uçurumu gidermek zorunda. Bu iki ülkedeki umut kültürü siyasetçiler sayesinde değil, onlara rağmen süregelmekte.

Dünya sahnesinde daha fazla yer almaya başlayan Çin ve Hindistan hem birbirleriyle hem de diğer büyük güçlerle nasıl ilişkiler içinde olacaklarını net bir şekilde belirlemek ve de uluslararası bir kimlik geliştirmek durumunda. İki ülkenin benimseyeceği uluslararası rollerin gelişim süreci kendilerini yeniden şekillendirme becerileriyle yakından bağlantılı. Kendi içişlerinde uyguladığı politikaların evrim sürecini hızlandırmayan bir Çin, küresel ekonominin lokomotif ve dünyanın en büyük ticaret merkezi olma özelliğini koruyabilir mi? Peki Hindistan neredeyse mutlak yoksulluk içinde yaşayan milyonlarca vatandaşına eğitim ve sağlık gibi temel hizmetler sağlamadan büyük çaplı emek-yoğun bir imalat sektörü yaratabilir mi?

Bu zorlukları aşmanın kolay olmayacağı kesin ancak yine de Asya'nın umut kıtası olma iddiasını zayıflatmıyor. Bununla birlikte her iki ülke de büyümeye devam ettikçe özgür bir dünyada güçle birlikte gelen sorumlulukları da üstlenmek durumunda. Bunların arasında uluslararası kural ve standartlara uymak da geliyor. Aşağı yukarı 1950'den itibaren Asya, savaşların kıtası olmaktan, umudun kıtası haline gelen bir değişim geçirdi. Burada umut derken dünya barışı ve özgürlüğü gibi büyük hayallerden değil, maddi refahın küçük ama emin adımlarla arttırılmasından söz ediyorum. Dünyadaki milyarlarca aç insan için böylesi bir vizyon fazlasıyla çekici fakat bu uzun vadede tek başına yeterli olacak mı? 21.yy'ın cevap bekleyen en büyük sorusu da bu.

3- AŞAĞILANMIŞLIK KÜLTÜRÜ

Umut güven duymaksa aşağılanmışlık aciz hissetmektir. Kökleri herşeyden öte, kişi veya toplumun hayatının kontrolünü kaybettiği hissine dayanır. "Öteki" tarafından hayatına müdahale edildiği ve kendini ona bağımlı hale getirdiği düşüncesi aşağılanmışlık hissini doruğa çıkarttığı andır. Aşağılanmışlık hissine her toplumda belli oranlarda rastlanır. Aynı kolesterol gibi iyi ve kötü huylu halleri vardır. Belli oranda aşağılanmışlık kendi durumunu düzeltme arzusunu ateşleyebilir. Aşağılanmışlık hissini bir ulus üzerindeki etkisi birey üzerindeki etkisinden çok farklı değildir. Rekabet içgüdüsünü güçlendirir, enerji verir ve iştah kabartır. Aşağılanmışlığın "iyi huylu" olabilmesi için asgari düzeyde güven ve uygun koşulların olması gerekir.

Öte yandan umut olmadan yaşanan aşağılanmışlık ümitsizliğe ve intikam duygusuna neden olur ki bu kolaylıkla yıkıcı bir hal alabilir. Seni aşağılayanların mertebesine ulaşamıyorsan en azından onları aşağı çekebilirsin. İşte bu "kötü huylu" aşağılanmışlık duygusu günümüzde ağırlıklı olarak Arap-İslam dünyasını etkisi altına almış durumda. İslam tekil bir olgu olarak kabul edilemez. Birçok dini, kültürel, ulusal ve siyasi türevleri vardır. Bununla birlikte tek bir "Arap Dünyası"ndan da söz etmek olanaksız. Çok farklı toplumları içinde barındıran bu kavramın ortak yanı halklarının duyduğu emniyetsizlik hissidir. Ancak Arap birliğinden veya Arap diplomasısından söz edemesek de ortak bir "Arap duygusundan" bahsetmek mümkün. Savaş dönemini takiben Arap milliyetçiliğinin belirgin bir politikası olduğundan söz edilebilir ancak günümüzde Arap kimliği zayıflamış, Müslüman kimliği öne çıkmıştır. Peki yeniden dirilen bu Müslüman kimliğin kaynağı nedir?

İslam 7. yy'da beliren dini bir harekettir. Bu yeni inanca bağlanan Arap kökenli ordular Orta Asya'dan İspanya'ya kadar uzanan bir imparatorluk kurmuştur. Bu gelişmelere paralel olarak Arapça, tıpkı Roma döneminin Latince'si gibi benimsenmiş; Hristiyan, Yahudi ve

Müslümanların ortak dili olmuştu. 16.-18. yy Osmanlısı İslam dünyasının son büyük dışavurumuydu ancak aynı zamanda büyük Arap medeniyetinin gerilemesinin de işaretiydi. Örneğin artık egemen dil Türkçe olmuştu. Atağa kalkan Batı karşısında Osmanlı savunmaya geçmek zorunda kalmıştı.

İslam'ın 18. yy'da başlayan siyasi ve kültürel gerilemesi halen devam etmektedir. Demografik olarak baktığımızda İslam yükselişte olabilir ancak psikolojik ve duygusal olarak Müslüman alemi siyasi ve kültürel bir aşağılanmışlık duygusunun etkisindedir. Kuşaklar boyunca peşi sıra gelen, kendini tahlil etmekten aciz ve tarihi sorumluluklarıyla yüzleşmeye isteksiz liderlerin etkisiyle İslam dünyası bir günah keçisi arayışına girdi. Bunlar da genel tabiriyle "Haçlılar ve Siyonistler" oldu. İslam dünyasındaki radikalleşmenin yükselişi, bu fenomenin hem nedeni hem de temsili gibidir.

Arap-İslam dünyasının temel nitelikleri radikalleşme ve coğrafik genişlemedir. Coğrafik olarak genişleme aşağılanmışlık hissini de yayılmasının temel nedenidir. Öyleyse bu his nereden geliyor ve tam olarak ne içeriyor?

AŞAĞILANMIŞLIĞIN KÖKENİ: TARİHİ GERİLEME

Pek çok neden Arap-İslam dünyası içinde aşağılanmışlığın baskın olmasına neden oluyor ancak bunların başında tarihi olarak gerileme hissi geliyor. Bozulma, ayrışma, dağılma korkusu İslam fantazilerini besliyor. Bu korku tüm medeniyetleri, ulusları ve kültürleri değişik zamanlarda ve yoğunlukta kaçınılmaz olarak etkiliyor. İslam dünyasında bozulup dağılma algısına dair ilk işaretler 17.yy'da belirip geçtiğimiz yüzyılda yeni bir boyut kazandı. 7.yy'da Arap dünyası başkalarını kendine çekebiliyordu fakat 19 ve 20.yy'larda kendileri başka bir dünyanın içine çekildiler. Bu kapsamda Arapların 1967'deki 6 Gün Savaşı'ndan mağlup ayrılması sadece askeri bir başarısızlık değil aynı zamanda ahlaki bir hüküm haline geldi. Arap halkları genel olarak kendilerine olan güvenlerini yitirmişti. Sorun siyasi ve ekonomik olmaktan çok kültürel ve ahlaki bir boyuta geçti ve yeni bir benlik yarattı.

Bu bozulup dağılma hissini tam olarak ne zaman başladığını kestirmek kolay değil. Hristiyanlık Orta Çağ'ını yaşarken İslam kendi rönesansını yaşıyordu. Benzer şekilde Hristiyanlığın rönesansı İslam'ın gerilemeye başlamasıyla aynı döneme denk geliyor. Bu dönüm noktası 1683'te başarısızlıkla sonuçlanan Viyana kuşatmasıdır. Osmanlılar işlerin artık iyi gitmediğini bu olayla anladılar. Bu yenilginin belki de en büyük nedeni Osmanlı'nın askeri teknoloji olarak Hristiyan Avrupa'nın gerisinde kalmasıdır. 19.yy'ın sonlarında Meiji Japonya'sı Batı'ya "uzman misyonlar" yolluyordu ve bu Japonya'nın başarılı modernleşmesinde büyük rol oynadı. Osmanlı da benzer bir model benimsedi ancak fazla geç kalmıştı. Modernleşmenin Anadolu'ya gelişi ise ancak Atatürk ile birlikte oldu fakat coğrafi olarak sınırlı ve özünde yine Osmanlı'dan yola çıkarak kısıtlanmış olan Kemalizm bile Osmanlı'nın parçalanması nedeniyle yaşanan aşağılanmışlık duygusuna engel olamadı.

Arap-İslam dünyasında tarihi gerileme düşüncesinin neden olduğu aşağılanmışlık hissi başka bazı nedenlerle daha kronik bir hal aldı. Bunların arasında Batı emperyalizmine boyun eğmek, bağımsızlıkla yaşanan düş kırıklıkları, İsrail devletinin kurulması, petrolün yeterince etkin bir siyasi silah olarak kullanılamaması ve de kendi liderlerinin beceriksizliği sayılabilir.

AŞAĞILANMIŞLIK KAYNAĞI OLARAK İSRAİL

1948'de İsrail devletinin kurulması Arap dünyasında şok etkisi yarattı. Bu durum, kendi bozulmalarının ve Batı'nın ikiyüzlülüğünün mutlak kanıtıydı. Bu yeni kurulan ülkenin

boyutları değildi önemli olan, “duygusal olarak hayati” yerlere kondurulmuş olmasıydı. Arapların bu yeni gerçeklikle başa çıkmalarının tek yolu tarihi romantizmle reddetmenin bir karışımıydı. Çöl kumlarının aynı Hristiyanları yuttuğu gibi İsrail’i de yutacağına inandırdılar kendilerini. Milyonlarca Müslüman’ın en büyük dileği İsrail’in Orta Doğu haritasından sonsuza kadar silinmesidir.

İsrail’in bölgedeki varlığından belki de en çok aşağılanan Mısır’dır. 6 Gün savaşları sadece başkan Nâsır’ın Arap milliyetçiliği hedeflerini yok etmedi, 3 milyonluk İsrail koca Mısır’ın ordularını yerle bir etti. İsrail ile barış görüşmelerini başlatmak için 1977’de Küdüs’e giden Sedat bu cüretkar kararın bedelini canıyla ödedi ve aşağılanmışlık duygularının zirve yaptığı ortamda umut yaratma hayali suya düştü. Mübarek idaresindeki Mısır’ın tek amacı mevcut gücünü korumak oldu. İsrail ile savaşmak olanaksız hale geldi ancak kalıcı barış da erişilmez oldu.

Adaletli olmak gerekir ise, İslam-Arap dünyasındaki aşağılanmışlık hissinde inatla yeni yerleşimler kurmaya devam eden İsrail’in payı büyüktür. İsraililer aşırı lakayıt tavırlarıyla Filistin’in hassasiyetlerine çomak sokmaya devam edeceğini gösterdi. İsrail, terörizme karşı güvenlik önlemleri kisvesi altında bu sistematik aşağılama politikasında aşırıya kaçtı. Kesin olan bir şey varsa o da her iki tarafın düşmanının direncini hafife alması ve kendi güçlerini abartmasıdır. Barış müzakerelerinin başarısızlıkla sonuçlanmasında sorumluluk İsrail, Filistin, Arap liderler ve uluslararası toplum arasında eşit olarak bölüştürülmelidir.

Dört yanı düşmanlarla çevrili İsrail’in çok daha akılcı oynaması gerekiyor. Güçleri dengeleme isteği İkinci İntifada’ya, Lübnan savaşına ve Gazze’deki Hamas çatışmalarına neden oldu. Gazze operasyonu İsrail’in düşmanlarına korku salmaya devam etmesini amaçlıyordu. Düşmanın teknolojik silahları, aşağılanmış Filistinlileri canlı bomba olarak sivil İsrailileri öldürmeye itti. İnsanlık dışı bu taktik İsrail direncini güçlendirmekten başka işe yaramadı. Zamanında birçok Filistinli tarafından stratejik bir hata olarak görülen bu taktik esasında aşağılanmışlık kültürünün yarattığı vahşete en iyi örnek olarak gösterilebilir.

Aşağılanmışlığın siyasi suistimali sadece Arap dünyasıyla sınırlı değil. Akla gelen ilk örnek Muhammed’in karikatürlerinin Danimarka gazetelerinde boy göstermesidir. Basın özgürlüğü hiçbir zaman başkalarının en hassas duygularına hakaret etme özgürlüğü vermemeli. Petrol varili yanında kibritle oynamak akıl karı değil. İyi bir provokasyon malzemesi olduğu için “Öteki”nin inanaçlarına kasten saldırmak kabul edilemez. Fakat diğer yandan birkaç karikatürün tüm İslam dünyasında bu kadar nefret ve öfke uyandırmasının da allta yatan aşağılanmışlık hissini bir eseri olduğunu gözden kaçırmamak gerek.

AŞAĞILANMIŞLIK DİPLOMASİSİ

Aşağılanmışlık hissi kimi zaman güçlü bir diplomasi silahı haline gelebiliyor. Bunun bir yolu başka ulusların suçluluk hissine oynamak ve bu sayede taviz veya destek verilmesini sağlamaktır. Örneğin İsrail, Avrupa’nın anti-semitik suçlarından kaynaklanan suçluluk hissini çok iyi kullanıyor. İçlerindeki çelişkili suçluluk hisleri nedeniyle Avrupa çoğu zaman Orta Doğu meselesine net bir tavır sergileyememiştir. Almanya daima İsraili desteklerken örneğin İngiltere ve Fransa biraz da petrol kokusunun etkisiyle eski sömürgelerine karşı daha fazla müsamaha gösterme eğiliminde olmuştur.

Kendi geçmişiyle yüzleşmeye itildiğinde Türkiye bile kendine özgü duygu kozlarını kullanmaya başlamıştır. Örneğin 1915 Ermeni tehcirinin Amerikan Kongresinde soykırım olarak tanınması girişimi Irak savaşı sonrası zayıflayan Türk-Amerikan ilişkilerine daha da zarar verdi. Türkler, Arapları küçümsediği gibi İran’ı da bölgesel bir tehdit olarak görüyor ancak yine de geçmişi sorgulandığında o da diğer Müslümanlarda görülen aşağılanmışlık

duygusuna kapılıyor. Bu durumda Ankara'dan yükselen ses genellikle "Bize verecek dersiniz yok. Önce Kızılderililere ve Yahudilere yaptıklarınıza bakın" oluyor.

AŞAĞILANMIŞLIK, KÜRESELLEŞME VE İNKAR

Küreselleşme karşısında ortaya çıkan hüsrana, yaşanan aşağılanmışlık hissini daha da derinleştiriyor. İçinde bulunduğumuz şeffaf dünyada önce Batı ve şimdi Asya'nın başarısını gören İslam alemi, kendi başarısızlığını daha iyi anlar hale geldi. Batılılaşmanın Müslümanlıkta ters tepmesi İslam'ın yayılmasına karşı verilen mantıklı bir tepki olsa da işin içinde süregelen başarısızlığın getirdiği acizlik hissini de payı var. Peki bu iyice içine sinmiş başarısızlık ve acizlik hissi niye? Sosyo-ekonomik sorunlar Müslümanlığın özünde mi var? İslam bir şekilde modernlik ve demokrasiyle uyumsuz mu?

Yakın tarihimize baktığımızda modernist ve gerçekten demokratik bir İslam modelinin ortaya çıkacağına dair umut besleyeceğimiz fazla bir belirti yok. Günümüzün gelişmekte olan ve ileriye dönük Türkiye'sinde demokrasinin ilerlemesi İslamın son zamanlardaki yükselişine denk geldi. Erdoğan, partisi AKP'nin Almanya'nın Hristiyan Demokrat Birliği'nin (HDB) Müslüman eşleniği olduğunu beyan ettiğinde birçok Batılı memnuniyetini dile getirmişti. Ancak HDB önce demokrat sonra Hristiyandır. Erdoğan'ın çoğu takipçisiyse önce Müslüman ve belki demokrattır.

Görünen o ki İslamla siyaset arasındaki ilişki Hristiyanlıkla siyaset arasındaki ilişkiden çok farklı. Ancak bu demokrasinin İslam'a tamamen yabancı olduğu anlamına gelmez. Farklı ülkelerde yaşayan İslam aydınları, İslamın içindeki çoğulculuk, hoşgörü ve sivil katılım değerlerinin kendi siyasi sistemlerine nasıl uyarlanabileceği üzerinde çalışmalar yapıyor. Öte yandan unutmamak gerekir ki başta kadınların toplumda aktif rol alamaması İslam dünyasının küreselleşen dünyada rekabet gücünü ciddi şekilde zayıflatıyor. İslam dünyasında yaşayan pek çok kadın da garip bir inkar hali içinde Müslümanlığın onların önünde bir engel olmadığını savunuyor ancak Suudi Arabistan'da bir kadın tek başına arabasını bile süremiyorsa toplumda önemli bir rol oynaması nasıl beklenebilir ki?

Benzer bir inkar haline 2007 yılında Columbia Üniversitesi'ne konuşma yapmaya gelen Ahmedinejat'la da tanık olduk. Ortadaki bariz kanıtlara rağmen İranlı kadınların dünyadaki en iyi şartlara sahip olduğunu savunmuştu. Hatta daha da ileri giderek ülkesinde tek bir homoseksüel olmadığını söylemişti, ki bu da sözde olmayan bir suçla karşı neden idam cezası verildiği sorusunu akla getirmektedir.

Aşağılanmışlık duygusuyla ezilen bir kültürün bu rahatsızlığıyla başa çıkabilmesi için en bariz şeyleri bile inkar ettiğini kabullenmesi şüphesiz dayanılmaz bir acı kaynağıdır.

İSLAM VE HRİSTİYANLIK

İslamla Hristiyanlık arasındaki ilişki, aşağılanmışlık kültürünü yaratma ve devam ettirmede kesinlikle çok önemli bir etmendir. Her ikisi de kendini evrensel ve tek kabul eden ve de başkalarını kendi tarafına çekmeyi hedefleyen tek tanrılı dinlerdir. O halde ister Hristiyan/kapitalist ister Marksist/ateist haliyle Batı'nın yükselişi, İslam aleminde kendi gerilemeleri ve yabancılaştırılmaları olarak algılanmıştır. İslamla Hristiyanlık arasındaki rekabet günümüzde yeni bir hal almıştır. Öncelikle, İslam yayılmakta olan enerji yüklü bir inançken Hristiyanlık, başta Avrupa'da olmak üzere gerilemekte olan bir dindir. Ancak İslamın yükselişi beraberinde ekonomik, sosyal ve siyasi ilerleme getirmediğinden Müslümanlar arasındaki aşağılanmışlık hissini hafifletmekte etkili olamıyor. Dahası, İslamın Müslümanların hayatındaki varlığı yaşam kalitesini arttırmaktan uzak, genelde bir kural ve sınırlama silsilesi olarak varlığını sürdürüyor. Örneğin Pakistan'daki medreselerde gençler

Kuran'ı anlamadıkları bir dil olan Arapça haliyle ezberliyorlar. Böyle koşullar altında dinin gündelik hayatı olumlu yönde etkilemesi olası gözüküyor.

Dinin önem kazandığı fakat gerileme hissini sürdüğü bir ortam ile dinin arka plana itildiği ve kendini hala evrensel ve merkezde gören bir kültür arasındaki ilişkinin kolay olmayacağı aşikardır. Geleneksel İslamla Batı arasındaki algı farklarına belki de en uygun örnek çökeşlilik meselesidir. Batı mantığına göre bu modernliğe ve kadın haklarına karşı saygısızlık ve hatta suç. Fakat bu durum dini bütün bir Müslüman için İslam kurallarına uymak anlamına gelebiliyor. Başkalarının değerlerine saygı göstermek gerekliliği ile kültürel relativizmde aşırıya kaçmak arasında ince bir çizgi vardır. Bu kapsamda iki din arasında hoşgörü meselesine olan bakış farklılıklarından da söz etmek gerekiyor. Bazı Müslümanlar İslamın tek tanrılı dinler arasında en fazla hoşgörüye sahip olan inanç olduğunu savunuyor. Fakat İslam'da hoşgörüye tarih içinde özgüvenin, kendinden şüphe duymaktan daha baskın olduğu dönemlerde rastlandığını söylemek yanlış olmaz. Ne yazık ki aynı şeyi bugün için söylemek mümkün değil. Öte yandan Batı'nın modernist çok kültürlülük yaklaşımı kapsamında "yapıcı ilişkiler içinde olma" denemeleri İslam tarafından çoğu zaman ikiyüzlülüğe ve zayıflığa yorulmaktadır. Müslümanlar kendilerine saygı duyulmasını istiyor ancak Batı bu aşamada sadece hoşgörü göstermeye hazır.

GERİLEYEN ARAP KÜLTÜRÜ

İslam dini olarak etkisini genişletiyor olabilir ancak aynı şeyi Arap kültürü için söylemek mümkün değil. Birkaç istisna dışında Arap kültürünün dünya sahnesinde yeri yok denebilir. Bununla birlikte Batı edebiyatı eserlerinin Arapça'ya tercüme edilerek Arap dünyasına kazandırılması son yıllarda biraz hız kazansa da hala çok yetersiz. Bu durum Arap dünyasının küresel kültürden göreceli tecritinin de bir işareti. Yaratıcılığı ve ifade özgürlüğünü bastırmaya çalışan despot ve radikallerin hüküm sürdüğü bir ortamda bir entellektüel veya sanatçı olmak tehlikeli bir iştir.

Elbette bu konuda da Müslüman ülkeler arasında büyük uçurumlar var. Bunu görmenin en kolay yolu örneğin Kahire ve İstanbul çarşılarındaki kitapçılara bakmak olur. Kahire dinzorların elindeki yerelliği resmederken İstanbul hayat dolu. Orhan Pamuk ülkesinde muhalif bir yazar olarak görülebilir ancak Nobel ödülünü alması kesinlikle şans eseri ortaya çıkmış bir başarı değildir. Aslında Pamuk anlatmaya çalıştığım olayı sembolize ediyor - gerileme Arap dünyasını, İslam alemini etkilediğinden daha fazla etkiliyor.

Başarısızlık karşısında Allah, tek çözüm olarak Allah demek... Ne yazık ki İslam aleminde birçok kişi bu yola saptı ancak bu yaklaşım büyük ölçüde faydasız çünkü modernliğin karşımıza çıkardığı ve her ülkenin yüzleşmek zorunda olduğu zorlukları aşmakta hiç mi hiç işe yaramıyor.

AŞAĞILANMIŞLIK VE TERÖRİZM

Radikal İslami görüşlerin yoksullardan olduğu kadar gelir düzeyi yüksek, eğitilmiş kesimden de destek bulması birçok Batılıyı şaşırtıyor. 21. yy'da teröristler kaybedecek hiçbir şeyi olmayan yoksullar arasından seçilmiyor. Bunun temel bir nedeni var: aşağılanmışlık kültürü İslam toplumunun her seviyesine nüfuz etti. Aynı aşağılanmışlık kültürü birçok Müslümanı terörist şiddete de sürükleyen başlıca neden. Aşağılanmışlık duygusu olmasa radikaller İngiliz bir Müslümanı kendi vatandaşlarını öldürmeye nasıl ikna ederdi? Kendi kendini yok etmeye yönelik bu içgüdülere vücut bulduran psikolojik, kültürel ve sosyo-ekonomik değişkenlerin bir kombinasyonu ki bu aşağılanmışlığı şiddete dönüştürüyor.

İslam aleminin jeopolitik anlamda taarruz altında olduğu inancı, modern Müslüman köktendinciliğini ve beraberinde getirdiği terörizmi yükselişe geçirdi. Afgan isyancıların

Sovyetler Birliğini beklenmedik şekilde mağlup etmesi Arapların aşağılanmışlık duygusunu biraz hafifletse de İslam dnyasında pek etkili olmadı çünkü onlara göre gerçek sorumlular Batı'daydı. Bu zaferin tek yaptığı köktendincilerin iştahını kabartmak oldu ve bunun sonuçları sadece 11 Eylül'de görülmedi, o günden beri dnya gündemini etkilemeye devam ediyor.

Terörizmi körükleyen bir başka olay da giderek derinleşen İsrail-Filistin sorunudur. Bu atışma herşeyden te Arap ve Müslümanlar arasında terörizmin kınanmasına engel oldu. Evet terör saldırılarında masumlar ölüyordu fakat ya Filistinlilerin ektikleri? Günümüzde bu algı yavaş da olsa değişiyor çünkü İslami terörizmin ana kurbanı günümüzde herkesten te Müslümanlar oldu.

BATI'DAKİ MÜSLÜMANLAR

Batı lkelerinde yaşayan Arap ve Müslümanların hissettiği aşağılanmışlık hissi kültürel olduğu kadar sosyo-ekonomik bir yapıya da sahip. Avrupalı Müslümanların siyasi, sosyal, cinsel ve kentsel anlamda tecritle karşı karşıya oldukları su götürmez bir gerçek. Kültür ve dinleri nedeniyle siyasi olarak, adları nedeniyle sosyal olarak zan altındalar. İş bulmaları kolay değil, suça karışma olasılıkları yüksek. Karşı cinsle ilişki kurmak bile zor. Geleceği olmayan ve kadınlarını baskı altında tuttuğu bilinen bir kültürden gelen erkekle kim beraber olmak ister? Bu toplum çoğunlukla bir çeşit mahrumiyet bölgesi olan yarı-kentsel azınlık mahallelerinde ikamet ediyor. Avrupalı Müslümanların aşağılanmışlık duygusunun belki de baş tetikleyicisi sancılı kimlik arayışı sürecidir. Bir Avrupa lkesi kültürüne entegre olmanın zorluğu köklerinin dayandığı ülkenin kültüründen kopmayla birleşince bu insanlar bir bakıma ulusal bir kimlikten mahrum kalıyor. Bu kapsamda İslamiyet bir gencin ana kimliği haline geliyor. Dinsel, cinsel ve ailesel anlamda kimlik bunalımına giren bu gençler köktendinci radikaller için kolay birer av haline geliyor.

NE YAPILABİLİR?

İslam aleminde, Batı'nın katkılarıyla ortaya çıkan aşağılanmışlık kültürü Batılı siyasetçiler için birçok ikilemi beraberinde getirmekte. İlk aşamada Arap ve İslam alemi arasında bir ayırım yapmak gerekiyor. "Aşağılanmışlık kültürü" herşeyden te Arap dnyasına uygun düşüyor. Sorunun merkezi ve en fazla aşağılanmışlığın hissedildiği yer burası. Ancak zamanımızda Arap dnyasını İslam aleminden ayırmak her zamankinden daha zor. Aynı kapsamda Müslümanların Arapların duygularına kapılmaması da bir o kadar g.

Arap duyguları ve aşağılanmışlık kültürü, İslami köktendincilerin kabul edilmesi mümkün olmayan sözleri ve eylemlerine karşı İslam aleminde ortak bir karşı hareket yaratılamamasının belki de en büyük nedeni. İslam dnyasında böyle bir hareketin olmaması ardında birçok neden yatıyor. Bunların arasında başta Batı dnyası olmak üzere Müslüman toplumların net bir örgütlenmeden ve etkili liderlerden yoksun olmaları ve de İslam içindeki derin ayrılıklar bu devinimi körükleyen nedenler olarak öne çıkıyor. Sadece bunlar değil. 11 Eylül saldırıları kınanması gereken ve tüm dnya Müslümanları üzerinde olumsuz etki yaratan olaylar olduğu düşüncesi hakim olsa da anlaşılır bir tepkiydi - ABD'nin kibirli tavırları cezalandırılmalıydı.

Bunu düşünen sadece Müslümanlar değil. İslamiyeti ve İslama inananları terörizmle bağdaştırmak hatalı olmaktan öte tehlikelidir de. Bu yaklaşım "teröre karşı savaşın" aslında "İslama karşı savaş" olduğunu savunan İslamcılarının eline koz vermekten başka işe yaramıyor.

Din ve terörizmden söz ediyorsak bunu İslamla sınırlandırmak yanlıştır. Nedenleri değişken olsa da terörizm, Yahudiler, Katolikler ve Protestanlar tarafından da kullanılmıştır.

Batı'nın tüm teröristleri aynı kefeye koyması affedilmez bir hatadır. Teröristlerin kimlikleri ve amaçları çok çeşitlidir. ABD'nin 11 Eylül sonrası terörizme karşı küresel bir savaş başlatması duygusal olarak anlaşılabilir ancak başarısızlığı mutlak bir politika olduğu da kesin. Terörizm mağlup edilecek bir düşman değildir. Etkisini gösterebildiği sürece devam edecek bir şiddet eylemidir. Terörizme karşı açılan savaş asla kazanılamayacağı gibi teröristler de asla kazanamayacaktır. İster amaçlarına olan inancı kaybederek, ister teröre karşı mücadelede kendi değerlerini ihlal ederek kendilerini mağlup edecek biri varsa o da terörizmin hedefinde olanlardır. Bu tüm Batılı liderlerin dikkate alması gereken ve demagogların siyasi nedenlerle terörizmi abarttığı anlarda, tüm Batılı vatandaşların göz önünde bulundurması icap eden bir gerçektir.

Öte yandan kadınların Arap toplumundaki yeri bu ülkelerin ilerlemesi önündeki en büyük engellerden biri olabilir. Gelişmeler yaşansa da 22 Arap Ligi ülkesinde okuma-yazma bilmeyen kadınların oranı halen %60 seviyesinde. Kadınlar gelişmekte olan toplumlarda ilerlemenin ve modernleşmenin lokomotifidir. Sadece biyolojik olarak değil, erkeklere kıyasla değişime daha açık olduklarından kadınlar aynı zamanda umut aşılama gücüne de sahiptir. Geleneksel İslam'da olduğu gibi kadınları toplumun dışına iten sistemler kendini geriliğe ve bozulmaya mahkum eder. Daha geniş bir ifadeyle, gücünü modernite ve değişime kapalı yaklaşıma sahip bir dine sorgulamaksızın kanalize eden sistemler ilerleme kaydedemez.

Bu kapsamda türban ve kara çarşaf meselesi çağdaş İslamın ilgilenmesi gereken konuların başında gelmektedir. Örneğin Fransız yetkililer ülkede yaşayan evli bir kadına çarşaf giydiği gerekçesiyle vatandaşlık vermeyi reddetmiştir. Fransa'nın okullarda başörtüsünü yasaklamasını çok desteklemesem de çıkış noktasını anlıyorum fakat bence bu karar görüldüğü kadar şok edici değil. "Öteki"nin değer sistemine gösterilen hoşgörü, evsahibinin değerlerini tehlikeye atmaya başladığı yerde bitmelidir. Mutlak kültürel relativizm, yani isteyen sınır olmadan istediğini yapabilme fikri hoşgörüsüzlük kadar tehlikelidir.

Tüm bu sorunları Batının çözmesi kolay değildir. Batı kendi değerlerini korumaya devam ederken Arap dünyasının aşağılanmışlık kültürünü tanımlayan katılık ve korumacılığını adım adım yumuşatmaya teşvik etmelidir. Fakat Batı, kendi değerlerini dayatmadan ve dolayısıyla ta en baştan aşağılanmışlık ve gücenme duygularının ortaya çıkmasına neden olan baskı/zulüm hissini ve özerkliğin yitirilişi algısını pekiştirmeden bunu nasıl başarabilir? Buna cevap vermek kolay değil.

Arap dünyasında yaşanan büyük eksikliklerden biri aşağılanmışlık kültürünün devam etmesinin de nedenleri arasında geliyor, o da Arap kültürü ve medeniyeti uzmanlarının aslında Arap değil de Batılı olması. Bu da geçmişine bakan Arapların herşeyi Öteki'nin merceğinden görmesine neden oluyor. Tarihlerine gerçekçi ve sahiplenici bir şekilde yaklaşmak durumundalar. Bunun şartı Arap-Müslüman dünyasında tarafsız tarihi araştırmalara olanak veren ortamları yaratacak siyasi reformların gerçekleşmesidir. Kendine güvenmeyen ve yolsuzluğa yenik düşmüş rejimlerin egemenliği devam ettikçe böyle önemli bir ilerleme kaydedilmesi muhtemelen imkânsızdır.

Siyasi reformlar, ekonomik ilerleme, kültürel zenginleşme ve psikolojik/duygusal değişimler... Hepsi birbiriyle yakında bağlantılı ama işin temelinde tek bir mesele var: özgüven.

Arap-İslam aleminde mevcut tutumların değişmesi, kültürel bir rönesans yaşanması gerekiyor. Aşağılanmışlık kültürüne son verecek devrimin çıkış noktası bölgeye kıyasla çok daha istikrarlı fakat bu, petrol gelirine borçlu olan Arap Emirlikleri mi yoksa bu coğrafyadaki en büyük orta sınıfa ve en ılımlı yönetime sahip olan Mısır mı olacak? Kısa vadede ikisi de olası görünmüyor. Peki pozitif reformlar Arap aleminin merkezinden

gelmeyecekse İslamın sınırlarından mı gelecek? Avrupalılaştırılmış İslam ve ılımlı İslam arasında bir uzlaşma yaratabilecek mi? Böylesi bir uzlaşma İslamı hem iç hem de dış ilişkilerinde daha normal bir çizgiye çekebilir. Bu illa ki bir hayal olmak zorunda değil ama yine de aydınlanmış bir İslam modeli yaratmaya istekli Müslüman din adamları ve entellektüel kesime ihtiyaç duyuyor.

Böylesi kültürel bir rönesans olacaksa Avrupalı İslam örnek bir model teşkil edebilir ve dünyanın dört bir yanındaki Müslümanlara bir umut ışığı verebilir. Radikaller daima olacaktır fakat bu kesimin günümüz İslamı üzerindeki hakimiyeti aşagılanmışlık kültürünün bu kadar yaygın olmasından besleniyor. Bu döngüyü kırmak bir alternatif olduğunu gösterebilir ve akabinde bir umut dalgasının İslam alemine yayılmasını tetikleyebilir.

4- KORKU KÜLTÜRÜ

Batı dünyasını hakimiyeti altına alan kimlik bunalımı korku kavramıyla özetlenebilir. Günümüzde ABD'yi saran korku duygusu Avrupa'dakinden çok farklı. Fakat Batı'nın iki kolunu birleştiren şeyin korku olduğunu söylemek yanlış olmaz. Bununla birlikte, Amerika korku kültürünü bir kenara bırakıp geleneksel umut kültürünü tekrar benimser de, Avrupa daha derin bir özgüven krizine düşerse Atlantik'in iki yakasını ayırabilecek unsurun da korku olduğu söylenebilir. Siyasi olarak birbirine yaklaşırken duygusal olarak farklı yollara sapmak çok ilginç bir evrim olur.

İki taraf arasındaki farklılıklardan önce benzerlikleri ele alalım. Taraflar aynı zorlukla karşı karşıya: küreselleşme artık kendi başlarına oynadıkları bir oyun değil. Gelecekle ilgili kontrolü yitirmiş olma algısı tüm Batı ülkelerine korku salıyor.

Umut güvense, aşagılanmışlık özgüven eksikliğiyse, peki korku nedir? En genel tanımıyla korku, gerçek veya hayal edilen tehlike algısı karşısında verilen tepkidir. Korku, kişinin, kültürün veya medeniyetin belli bir zaman diliminde kimliğini ve kırılganlığını ifşa eden savunmacı bir tepkiye yol açar. Korku sadece bir duygu değil çok boyutlu bir gerçeklik aynı zamanda.

Elbette ölçülü korku aşırı özgüven tehlikesine karşı vazgeçilmez bir koruma sağlıyor. Korku, doğası gereği tehlikeli bir dünyada hayatta kalma mücadelesinin de körükleyicisi. Avcıdan korkmayan tavşanın çok yaşamayacağı ortadadır. Korku bireyin dikkatini çevresine yoğunlaştırmasını tetikliyor ve bu anlamda yapıcı bir duygu, doğal bir koruma içgüdüsüdür.

Ancak aşırı korku tehlikelidir. Korkuyu takıntı haline getirmek kişinin dış dünyayla etkileşime geçmesi önünde büyük bir engeldir. Ölçüsü kaçmış korku, Batı'nın özü olan dayanışma ve dışarıyla etkileşime geçme becerisini mi tehlikeye atmakta?

Atlantik'in her iki yakasındaki birçok insan bu soruya kızabilir. Hatta bazı Amerikalılar ABD ile Avrupa'nın bağdaştırılmasına bile karşı çıkabilir. Başkalarıysa, şahinlerin deyimiyle "İslami-Faşizm" korkusunun asla aşırı olamayacağını iddia edebilir. Başta ABD'liler olmak üzere bazı kimseler yakın tarihte gelişen tehlikelerden daha çok korkmanın ya da en azından haberdar olmanın daha akıl karı olduğunu ifade edebilir. Öte yandan özellikle Avrupalılar olmak üzere birçok insan kıtadaki tüm ülkelerin aynı duygu altında birleştirilmesine tepki gösterebilir.

Batı hakkında konuşurken korkudan değil de demokrasi hakkında konuşmak daha fazla güven telkin edebilir. Sonuçta iki tarafı bu kadar birleştiren demokratik siyasi kurumları değil mi? Duygular yerine değerleri temel alan bu görüş ne yazık ki geçerliliğini yitirmiş olabilir. Amerikalı ve Avrupalıların demokratik modelleri ve seçilmiş liderleri hakkında hissettikleri gurur hissi çok zayıfladı.

Bana sorarsanız korku ile, zayıflamaya devam eden demokratik ideal arasında güçlü bir bağ var. Hatta biraz daha ileri giderek, korku kültürünün demokratik olanla olmayan rejimler

arasındaki nitel uçurumu küçülttüğü bile söylenebilir çünkü korku ülkelerin hukukun üstünlüğüne dayalı ahlaki değerlerinden ödün vermelerine neden oluyor.

“Batı tarzı korku” yeni bir kavram değil. Siyasi ve kültürel korku dönemleri ABD’de Büyük Buhran ve Avrupa’da II. Dünya Savaşı sonrasında halkları etkilemiştir. Ancak son yıllarda Batı’nın bilinçaltını yeni bir korku istila etti. Bana göre bunun miladı 11 Eylül değil. New York saldırıları korkuyu derinleştirdi sadece. Bu yeni devinim Ötekinden, vatanımızı işgal etmeye gelen yabancidan korkmakla ilgili. Bu, terörden, kitle imha silahlarından, ekonomik belirsizlik veya çöküntüden korkmakla ilgili. Bu, doğal, çevresel ve organik felaketlerden korkmakla ilgili. Ama özünde belirsiz ve tehditkar, insanın az veya hiç kontrolü olmadığı bir gelecekte korkmakla alakalı.

ABD ve Avrupa arasındaki korkular benzerlik gösterse de başlangıç noktaları olduğu kadar ifade edilişleri de farklı. O nedenle ayrı ayrı analiz etmek gerekiyor.

AVRUPA’NIN KORKU KÜLTÜRÜ

Avrupa’da korku kültürünü tanımlamanın en büyük zorluğu esasında “Avrupa” kelimesinin kendisinde yatıyor. Avrupa Birliği’nden mi söz ediyoruz yoksa coğrafik bir kavram olarak Avrupa’dan mı? Sanırım AB’yi ele geçiren korku, Birliğin sınırlarını çoktan aşmış durumda. Bununla birlikte finansal piyasaların çöküşü, ekonomik buhran ve alım gücünün zayıflamasıyla derinleşen kimlik bunalımı korku kültürünün ortaya çıkışından daha eskiye dayanıyor. Bunun için Avrupa’daki haber televizyonlarına biraz bakmak yeterli. AB günümüzde sorunun çözümünden çok sorunun çıkış noktası olarak görülüyor.

Durum hep böyle değildi. Sembolik de olsa Berlin Duvarının yıkılışı Avrupa’daki umut kültürünün zirvesi olarak görülebilir. Ancak 20 yıl sonra ortak bir Avrupa anayasasına Fransa, Hollanda ve son olarak İrlandanın verdiği “ret” oyu korku kültürünün ortaya çıkışına dair güçlü bir uyarıydı. Sanki Avrupalılar kendilerini dış dünyadan koruyacak duvarların yükselmesini ister hale gelmişti. Peki böylesi bir dönüşüm nasıl meydana geldi?

II. Dünya Savaşı’nın bitimi sadece ekonomik iyileşme, yeniden yapılanma ve yayılma dönemi değil aynı zamanda liberalizm, özgürlük ve birlikteliğin de güçlendiği yıllar oldu. İki büyük savaşa sahne olan Avrupa birden dünyadaki en barışçıl ve müreffeh yer haline geldi. Bu devinim Avrupa Konseyi, İnsan Hakları Konvansiyonu ve AB’nin ortaya çıkmasına neden oldu.

Ancak bu döneme yakından bakarsak aslında umut ve korkunun birbirine ne kadar da bağlı olduğunu görebiliriz. Almanya ile Fransa arasında tekrar savaş olacağı korkusu Avrupa Birliğinin temellerinin atılmasında önemli bir rol oynadığı gibi Almanya’nın ulaşacağı ekonomik güç karşısında yaşanan korkunun Euro para birimini doğurduğu söylenebilir. Bu pozitif korku günümüzde yaşanan ve Avrupa’yı etkisi altına alan felç edici korkudan çok farklı. Avrupa patentli korkuyu anlamak için tarihi, siyasi, ekonomik, sosyal ve psikolojik etmenlere bakmak gerekiyor.

GEÇMİŞİN HORTLAKLARI

Berlin Duvarı’nın yıkılışı ve akabinde Soğuk Savaş döneminin sona ermesi Avrupa’ya barış, demokrasi ve refah getirmek yerine kendi arka bahçesi olan Balkanlar’da savaşla sonuçlandı. Yugoslavya’nın çöküşünün Avrupa özgüveni üzerinde yarattığı yıkıcı etkiyi küçümsemek olanaksız. Avrupalı olarak bizler ne anlama geldiğini bile idrak edememiştik. Dahası, sorunla kendimiz baş edemediğimizden Bosna ve Kosova’daki kırılgan barışı tesis etmek ABD’ye kaldı. Aslında Doğu Avrupa’daki ana sorunlar, yani yoksulluk ve milliyetçi ihtirasların zehirli karışımı büyük ölçüde süregelmekte.

Bazıları çözümlü AB'nin genişlemesinde görüyor. Fakat çoğu Batı Avrupalı, genişleme konusunda fazlasıyla isteksiz. Genişlemenin duygusal olarak çok geç, kurumsal olarak çok erken geldiği söylenebilir. Derinlere nüfuz etmiş milliyetçi duyguları bastırmak kolay değildir. Geleceğine daha fazla güvenen, geçmişi geçmişte bırakabilme becerisine daha fazla inanan bir Avrupa yeni gerçeklikleri çok daha açık ve etkin bir şekilde ele alabilirdi. Ancak geçmişin yükü ve Avrupalılığın özü hakkındaki şüpheler, geleceğe ve ekonomik beklentilere dair belirsizliklerle daha da güçlendi.

EKONOMİK KAYGILAR

90'lı yıllar Avrupa'da ekonomik belirsizliklerin hüküm sürdüğü zamanlardı. Fransa ve Almanya gibi büyük ülkelerde işsizlik bir çeşit sosyal kanser haline geldi. Bu durum hem geleceğe hem de gerçek Avrupalıların ellerinden işlerini alan Ötekine karşı duyulan çift uçlu korku duygusunu körükledi. Finansal piyasaların 2008'de çatırdamasıysa küresel çapta ekonomik belirsizlik ve güvensizlik hissini ve yeni bir buhran korkusunu Avrupa bilincinin merkezine koydu.

İşsizlik, özellikle de ilk defa işe girecek gençlerin iş bulma zorluğu, 2008'den önce de büyük bir problemdi. Bu durum psikolojik olarak kuşaktan kuşağa aktarılan bir kırılmalığa ve işsizlik belasıyla boğuşan ebeveynlerini gören çocukların riskten kaçma eğilimine girmesiyle sonuçlandı. Örneğin Fransa'da iş garantisi olması nedeniyle devlet dairelerinde çalışmak isteyenlerin oranını %75'e çıkardı. Onlar Çinli veya Hintliler gibi olmak istemiyordu, başka bir deyişle dünyayı değiştirmek değil küreselleşmenin acımasızlığından korunmak istiyordu. Elbette Avrupa hala belli konulardaki üstünlüğünü koruyor (Fransa'nın lüks tüketim malları, Almanya'nın makine endüstrisi, İtalyan aile şirketlerinin dinamizmi) fakat bunlar kıta halkını ekonomik gerilemeden korumaya yetecek mi?

Ekonomik durağanlık, o kadar belirgin olmasa da başka bir korkuyu beraberinde getiriyor. O da Avrupa'nın, insanların tatil veya emekliliklerini geçirmeye geldiği bir çeşit açık hava müzesi haline gelip, yaratıcılık ve ilham vermedeki öncülüklerini başka kültürlere devretmesi korkusudur. Sessiz ama istikrarlı bir gerileme dönemi Avrupa için ihtimal dışı değil.

AVRUPALILAR VE ÖTEKİ

Fransa, Hollanda ve ardından İrlanda'nın ortak bir Avrupa anayasasına karşı çıkması ardındaki nedenler her ülke için farklıdır ancak ortak bir tepki söz konusuydu. Bunun başında siyasi elitleri cezalandırmak, genişleme ve küreselleşmeden duyulan rahatsızlığı dile getirmek geliyor. Ama en fazla endişe uyandıran, İrlanda'nın "ret" cevabıydı. İrlanda AB'den en fazla yararlanan ülkeydi. Benim kuşağım için Berlin Duvarının yıkılışı büyük bir zaferse, İrlanda'nın bu cevabı hayallerin toprağa gömülmesiydi. Yetişkinliğe adım attığım günden beri hayalini kurduğum Avrupa, siyasi bayağılık ve yabancılaşmanın kurbanı olarak rahmetlik olmuştu.

Avrupa'nın nereye doğru gittiğiyle ilgili bir belirsizlik havası hakim. Bunun kökleri başta en yoksullar olmak üzere Öteki'nden duyulan korku. Bazılarına göre barbarlar sadece kapımızda değil surları aşip içeri girdiler bile. Günümüzde binlerce Afrikalı, Akdenizin tehlikeli sularını göze alarak küçük teknelerle yoksulluktan kaçmaya çalışıyor. Birçoğu geldikleri kıtanın en zekileri olan bu adı meçhul kahramanlar, onlara dayatılan kaderi reddetme mücadelesini veriyor. Ancak onların hayali bizim kabusumuz haline geldi.

Ötekiden korkmaya demografik ve coğrafik koşullar neden oluyor. "Onlar"ın sayısı çok fazla ve buldukları yerde umut yok; "bizim" sayımız ise çok az ve refah içinde yaşıyoruz. Ekonomilerimizin büyümesi için onlara ihtiyaç duydukça onları her anlamda daha fazla

dışlıyoruz. Bazılarına göre çeşitlilik artık bir zenginlik değil istikrarsızlaşmanın bir nedeni olarak görülüyor.

Korkuya kapılmış birçok Avrupalı için Öteki'nden korkmak, İslam dünyası tarafından resmen fethedilme endişesine kadar gidiyor. Fakat gerçekler bu korkuyu desteklemiyor. Türk kökenli Almanlar, Cezayir ve Tunus kökenli Fransızlar gibi birçok Avrupalı Müslüman yaşadıkları toplumlara başarılı şekilde entegre olma amacını güdüyor. Toplumun basamaklarını tırmanmak için şans tanınmasını arzuluyor, eşit fırsatlar istiyorlar.

Bomba taşıyan Müslüman köktendinci imgesiyle, Öteki'ne karşı duyulan korku, terörden korkmayı da kapsıyor. Terör korkusu ABD'deki gibi tek bir travmanın sonucu değil. Birer felaket olsa da Madrid ve Londra saldırıları 11 Eylülle kıyasla daha küçük çaplı olaylardı. Buna ek olarak İrlanda ve Bask unsurları nedeniyle Avrupa teröre o kadar da yabancı değildi. Ancak Avrupalıların çok zorlanarak da olsa yüzleşmek zorunda kaldığı bir başka gerçeklik Avrupa'nın sadece teröristlerin hedefi değil aynı zamanda merkezi olmasıydı. Çoğu İngiliz için en büyük şok düşmanın içlerinden gelmesiydi - Londra bombacılarının çoğu İngiliz vatandaşıydı. Avrupalılarla yaşamak ve üniversitelerde Avrupalı hocalardan ders almış olmak, onları kötü emellerinden caydırma konusunda etkisiz kalmıştı. Bu hakikatler İslam aleminin hiddetine maruz kalan Avrupa'nın tehlikeye açık olma ve zayıflık duygularını derinleştirdi. Tehlikenin varlığın görmezden gelmek intihardır, fakat kafayı sadece buna takmak zarar verici olur çünkü, herşeye rağmen amacımız tüm göçmenleri en iyi şekilde entegre etmek olmalı. Sonuçta onların bize ihtiyaç duyduğu kadar biz de onlara muhtacız.

Son olarak Avrupa'da dış bir güç tarafından hükmedilme korkusunu görebiliriz. Bu ABD gibi dost, Rusya gibi hasmane veya Avrupa Komisyonu gibi tepeden inmiş bir bürokrasi olabilir. Günümüzde Avrupa Komisyonu birçok kişinin gözünde kendi ulusal çıkarları olan 28. bir AB üyesi olarak algılanıyor. Özünde bu korkular bizi tek bir noktada birleştiriyor, o da kendi geleceğimiz üzerindeki kontrolü yitirme korkusu.

BİZ KİMİZ?

Kesin coğrafi sınırlardan yoksun olmak Avrupa'nın belirsizlik hissini daha da derinleştiriyor. Avrupa Birliği'nin kucakladığı uluslara net bir kimlik, amaç ve istikamet verememiş olmasıyla birleştiğinde bu, Avrupa'nın psikolojik sınırları algısında olumsuz bir etki yaratmıştır. Biz gerçekten kimiz?

Avrupanın sınırlarıyla ilgili duyduğu kaygı duygusal boyutta belki de en fazla Türkiye hakkındaki fikir ayrılığında ön plana çıkıyor. İngilizleri bir nebze hariç tutarsak çoğu Avrupalı Türkiye'nin Birliğe tam üyeliğine şiddetle karşı. Türkiye "Avrupalı Öteki" değil, "Avrupalı olmayan Öteki" olarak algılanıyor.

Bu muhalefeti sadece rasyonel kıstaslarla anlamak olanaksız. Nedeni sadece siyasi, ekonomik hatta demografik endişeler değil. Her şeyden öte Türkiye'nin içinde barındırdığı Müslüman Öteki'ne karşı duyulan bir korku sözkonusu. Ortalama bir Fransızın cahillikle Arap olarak algıladığı 80 milyon Müslüman Türk'ün, kendisinin Hristiyan (fakat aynı zamanda laik) tarafını istila etmesi korkusu.

Türkiye'nin AB'ye girmesi lehine olan rasyonel savlar, özellikle 11 Eylül sonrası güç kazandı. Avrupa'nın Orta Doğu'daki nüfuzunu önemli oranda arttıracak stratejik ve diplomatik ortak gereksinimi, İslam alemine verilecek uzlaşma mesajı ve genç nüfuslu Türkiye'nin dinamizmi. Tüm bunlar Türkiye'nin üyeliğini destekleyen kanıtlar. Türkiye'de İslami eğilimlere kayan mevcut siyasi evrimin gidişatı da aslında başka önemli bir etmen. Mevcut şartlar altında AB kapılarını Türkiye'ye kapatmak tarihi anlamda devasa bir risktir.

Evet Türkiye'nin demokratik referansları inandırıcı olmaktan uzak ancak sadece ekonomik kriterlere göre ele alırsak İstanbul AB'de olmayı Sofya veya Bükreş'ten çok daha fazla hak ediyor. Türkiye'nin AB'ye alınması meselesinde yolculuğun kendisi varılacak noktadan daha önemli olabilir. Adaylığın verdiği azimle Türkiye'nin uygulamayı başardığı reformlar gerçekten takdiri hak ediyor. Avrupa, Türkiye'nin üyelik ihtimalini tamamen ortadan kaldırarak devam etmekte olan bu makbul süreci baltalama riskini göze alabilir mi?

Duygusal boyutta muhaliflerin endişelerini anlamak o kadar da zor değil. Üyelik demek AB sınırlarının artık Suriye ve Irak olması anlamına gelecek. Kültürel olarak da Türkiye'nin Avrupalı olduğunu söylemek mümkün değil. Türkiye'ye 'evet' demek irade ve siyasi zeka gerektiriyor ancak kabul ediyorum ki bu birçok yönden mantıksız.

Herşeye rağmen Türkiye'nin üyeliğini tereddütsüz destekliyorum. Doğu'ya yönelmenin cazibesi, AB'ye üyelik gibi bir amaçtan yoksun Türkiye'nin karşı gelemeyeceği birşey olabilir. Bu durumda AB karşısında potansiyel olarak çok tehlikeli bir komşu bulabilir.

Türkiye ikileminin önümüze kimliğe dair çıkardığı sorular belki daha da önemli. AB kültüre mi yoksa siyasete mi dayalı? Bu soru her zaman olduğundan daha muğlak olduğu gibi Avrupa'yı ele geçirmiş kafa karışıklığının en güzel örneklerinden biri. Uzun vadede çoklu kimlikler ancak kendi öz kimliğimizle barışık olduğumuz zamanlarda kabul edilebilir bir olgu. Çok kültürlülüğün doğru formül olması için özgüven şart.

Bu ve başka nedenlerden ötürü bazı ülkelerde Birliğe karşı bir yabancılaşma hissi gelişti. Fransa artık ailenin reisi gibi hissetmiyor. Almanya "ikinci Fransa" gibi görünüp davranıyor ve halen aramızda en Avrupalı görünenimiz. Ne var ki Almanya Avrupa'yı tek başına hareket ettirecek güçte değil.

Tüm kıtayı kapsayan birleştirici bir vatanperverlik, münferit ülkelerin tehdit altındaki milliyetçiliğinin yerini alsaydı Avrupadaki özgüven seviyesi daha yüksek olur muydu? Bunu hiçbir zaman bilemeyeceğiz çünkü AB böylesi bir kavramı teşvik etmeye bütünüyle karşı.

Yeniden özgüven kazanmak isteyen bir Avrupa'nın çok daha fazla çalışması ve daha hızlı büyümesi gerekiyor. Ekonomik büyüme anlamında Asya ile Avrupa arasındaki uçurum uzun vadede sorunlara işaret ediyor. Batı borçlanmaya, Asya ise büyümeye devam ettikçe Avrupa'daki gerilemenin önüne geçmek imkansız gibi görünüyor.

AMERİKA'NIN KORKU KÜLTÜRÜ

Amerika'nın korku kültürünü tanımlamak en az Avrupa kadar zordur. Yoksul ve zengin Amerika, kırsal ve kentsel Amerika, siyahla beyaz Amerika... bu listeyi uzatmak çok kolay. Amerika'yı bölerken bir başka yaklaşım da benimsenebilir: bir tarafta korku çatısı altında bütünleşen, bir tarafta korkmaktan korkan ve bu nedenle umut altında birleşen Amerika. Buna göre, son başkanlık seçimi korku (McCain) ve umut adaylarının (Obama) birbirine meydan okuması olarak algılanabilir.

Cumhuriyetçilerin negatif seçim kampanyası sosyal, kültürel ve ekonomik korkuları körüklemeye odaklanmıştı. Bu korkuların geçmiş seçimlerde de siyasi birer silah olarak kullanıldığını görmüştük ancak 2008'de Cumhuriyetçi gündemin başında geldiğine tanık olduk. Öte yandan, Kennedy-vari bir tarz benimseyen Obama, Amerika'daki umut kültürüne sesleniyordu. Obama gençti ve daha önemlisi ten rengi farklıydı fakat Amerikalılar yine de umudu tercih etmeyi bildi. Obama'nın zaferi Amerikan tarihinde önemli bir dönüm noktası, korkudan uzaklaşıp yenilenmiş bir Amerikan iyimserliğine yönelmek olarak kabul edilebilir fakat yine de unutmamak gerekir ki tek bir seçim bu yeni istikameti teyit etmekte yetersizdir.

Günümüz Amerika'sına baktığımda, nedenleri farklı olsa da Avrupa gibi kendinden emin olmayan ve korku içinde bir ülke görüyorum. Amerikalılar Avrupa gibi geçmişe takılıp

kalmış durumda değil. Amerika kendini daima geçmişten çok geleceğe odaklı bir proje olarak görmüştür. Amerika’da yaşanan mevcut kimlik bunalımı ardında üç ana soru vardır: Ruhumuz olan etik üstünlüğümüzü mü kaybettik? Hayattaki amacımız olan ulusal misyonumuzu mu kaybettik? Dünyadaki konumumuzu mu kaybettik, yani geriliyor muyuz?

Bir başka deyişle Avrupalılar kendilerine “Biz kimiz?” diye sorarken Amerikalılar şu sorulara cevap arıyor: Neden bizden bu kadar nefret ediyorlar? Eski dost ve müttefiklerimiz neden bizden haz etmiyor ve güvenmiyor? Yoksa dünyanın bir zamanlar sevdiği ve hayranlık duyduğu ülke değil miyiz artık?

Bu kapsamda Amerikalılar aynı zamanda kendi sistemlerinin evrenselliğini ve merkeziliğini de sorgular hale geldi. Amerika için iyi olan dünyanın kalanı için iyi olmayabilir. Dahası, Amerika verdiği nasihatları büyük ölçüde kendi uygulamadığına göre kendileri için iyi olanı kötüden nasıl ayırt edebilirler ki?

KENDİMİZE NE YAPTIK?

Amerikan tarihi içinde korku hep var olmuştur. 20. yy’ın ilk yarısında komünizm, anarşi, radikalizm, grevler, şiddet, göçmenlik gibi unsurlar birçok Amerikalı için ulusun sosyal ve siyasi istikrarını tehdit ediyordu. II. Dünya Savaşının sona ermesi de korkunun yok olmasına yetmedi. Takip eden kırk yıl boyunca örneğin Vietnam savaşına karşı çıkan “Woodstock” kuşağı ile savaşa katılanlar arasında büyük fikir ayrılıkları süregelmiştir. Bu tartışmalar halen Amerikan kültürel ve siyasi arenasını fazlasıyla meşgul etmekte. Bu ayrışma ve birçok muhafazakarın gözünde, beraberinde getirdiği ulusal bozulma ve gerileme korkusu günümüzde tanık olduğumuz kültürel ve ahlaki meselelerin (kürtaj, eşcinsel hakları, okullarda din) neden seçimlerde ekonomik ve siyasi sorunlardan daha ön planda olduğunu da açıklayabilir.

Öyleyse 11 Eylül saldırıları Amerikan korkusunu yaratmadı sadece daha derinleştirdi. Soğuk Savaş’ın başlamasından itibaren Amerikalılar coğrafik konumlarının kendilerini korumaya yeterli olmadığını fark etmişti. Fakat 11 Eylül sadece soyut bir düşünceyi trajik bir gerçekliğe dönüştürmekle kalmadı aynı zamanda verilecek cevabın nasıl olacağına dair hararetli bir tartışma yarattı.

11 Eylül sonrası kendini benim gibi New Yorklu hisseden birçok insan Amerika’nın verdiği hükmü sorgulamadan edemiyor. Acaba ABD, 11 Eylül öncesinde tehdidi hafife almış ve sonrasında abartmış mıydı? Güvenlik ve özgürlük arasındaki tartışma asla bitmez ancak “teröre küresel çapta savaş” açan Bush hükümeti doğru dengeyi kesinlikle bulamadı. Guantanamo ve Ebu Gureyb olayları bunun en iyi örneği ve ne yazık ki 11 Eylül sonrası Amerikasında yanlış giden birçok şeyi çok iyi resmediyor. Bu olaylar Amerika’ya karşı dramatik bir algı değişimine neden oldu. ABD artık bir kurtarıcı olarak değil bir zulümcü olarak görülür oldu.

Her yere kem gözle bakıp herşeyde kötülük aramak bir ülkenin kapılarını kapatmasına neden olur. Yeni güvenlik önlemleri akabinde Amerikaya girmek isteyen tüm yabancılar birinci elden size bunu anlatabilir. 11 Eylül olayları Bush hükümetine Amerikalıları uluslararası ilişkilerin kaba kuvvete bürünmüş tasviri altında birleştirmek için tarihi bir fırsat verdi. Ancak yeni yaklaşımıyla Amerika aşırı ihtirasla aşırı tepkiyi bütünleştirmiş oldu. Orta Doğu’ya demokrasi getirme isteği kendi içinde onurlu bir düşünceydi ancak bunu merkezinde yeni ve demokratik bir Bağdat’la inşa etmek en hafif tabirle hayalcilikti.

SOLAN AMERİKAN RÜYASI

Avrupa’nın aksine Amerika herşeyden öte umut kelimesiyle özdeşleştirilmiştir. Tarihine baktığımızda bile Amerika’nın özgürlük ve yeni fırsatların ülkesi olarak kurulduğunu

görürüz. Bu iyimserlik havası mütevazı ve genç Amerikan Cumhuriyetini 2 asırdan kısa bir sürede emperyal bir konuma getirdi. İşte bu umut hali Amerika'nın yumuşak gücünün temeli olmanın yanında dünyanın dört bir yanındaki insanlar için bir çekim merkezi özelliği taşımasına neden oldu.

Amerika'nın göçmenleri çekme gücü sadece Amerikan rüyasının eseri değil aynı zamanda ülkenin başarılarındadır da. İyimserlik, idealizm, bireysellik, esneklik ve özel olma inancı geleneksel olarak bir ülkenin başarısı için mutlak nitelikler olarak kabul edilir ama Amerika herşeyden öte geleceğe baktığı için de böylesine ilerlemiştir.

Fakat şimdilerde Amerikalılar Amerika'ya özgü bireysellik kavramını sorgular hale gelmiştir. Amerikalıların kendinden şüphe duymasının birinci sorumlusu kendileridir. II. Dünya Savaşının şanlı anılarıyla karşılaştırıldığında Irak Savaşı Amerika için Kore ve Vietnam'dan bile kötü görünmekte. Irak savaşının akıbeti de II. Dünya Savaşında olduğundan çok farklı olacağı benziyor çünkü Irak asla Almanya ve Japonya gibi olamayacaktır. Almanya ve Japonya savaş sonrasında ABD'nin demokratik modelini benimseyip yeniden ayağa kalkmaya çok hevesliydi. Irak böyle arzulara sahip değil.

Dahası 2003 Amerika'sı ile 1944 Amerika'sı arasındaki büyük fark. Omaha ve Utah¹ kumsalına çıkarma yapan genç ABD askerleri anladıkları ve inandıkları bir amaç uğruna kendilerini feda etmeye hazırdı. Arkalarında güvenebilecekleri askeri ve siyasi bir irade bulunuyordu. Günümüzde aynı şeyden söz etmek mümkün mü? ABD askerleri aynı kılavuza ve ekipmana sahip mi? Irak'tan gelen haberler II. Dünya Savaşının kahramanlık destanlarından çok Vietnam'da tanık olduğumuz kafa karışıklığı ve başarısızlık hikayelerini andırıyor. Dahası günümüz ABD ordusu daha çok para kazanmaya ihtiyacı olan fakir Amerikalılardan oluşan özel bir güç. Ve beraberlerinde Irak pastasından pay almaya gelmiş gözü dönük özel şirketler faaliyet gösteriyor. Savaş asla güllük gülistanlık olamaz ama II. Dünya Savaşı askerlerinde idealizm vardı. Günümüz ABD ordusunda bunun olduğunu söylemek kandırmaca olur.

Umudun ve hayallerin ülkesi Amerika özgün misyonu algısını yitirip Avrupa gibi korkuya mı yenik düştü?

GERİLEYEN AMERİKA

Amerikalılar bozularak ayrışma meselesini uzun süredir tartışıyor. Bana göre Amerika "diğerlerinin yükselişi"yle başa çıkabilir. Amerika'nın dinamizmi, direnci ve mükemmeliyetçiliği hala gücünü koruyor. Ayrıca ekonomik ve sosyal sıkıntıların üstesinden gelme becerisi Avrupa'ya kıyasla daha yüksek görünüyor. Ancak yine de Amerika'nın sıkıntıları çeşitli kollardan yayılmaya devam ediyor. Fiziksel olarak obezitesi; finansal olarak durmak bilmeyen borçlanması; üçüncü dünya ülkelerini andırmaya başlayan dökülen altyapısı; ordunun durumu; gençler arasındaki vahşet, uyuşturucu kullanımı ve başıboşluk; kontrolden çıkan piyasalar ve herşeyden ötesi işlevsiz siyaseti.

Son zamanlardaki gelişmelerin ışığında Amerikalılar da aynı Avrupalılar gibi ekonomik bozulmadan korkar hale geldi. Avrupalılar gibi işsizlikten, yabancı şirketler tarafından satın alınmaktan endişe duyuyorlar. Adeta küreselleşmeye karşı bir hava, bir korunma isteği sezilebiliyor.

Avrupa'nın gözünde ABD dışarıda aşırı kontrolcü, içeride fazla lakayıt. Kontrollerin yetersiz görünmesi de sadece mali piyasaları düzenlemekle sınırlı kalmıyor. İşin sosyal boyutu da var. Örneğin fazlasıyla gevşek silahlanma kanunlarının son yıllarda birçok okulda katliam raddesinde ölümlerle sonuçlanması. Avrupalılar bu kontrolsüzlük halinin kendi kıtalarına

¹ Normandiya Çıkarması sırasında Amerikan ordusunun Fransa sahillerinde belirledikleri 5 noktaya verdiği isimler: Omaha, Utah, Gold, Juno ve Sword

yayılmamasından endişe ediyor. Vahşet ve aşırı alkol tüketimi şeklinde gelen “Amerikalılaştırma” fikrine kimse sıcak bakmıyor.

Umut dolu Amerika tamamen bitti mi yoksa bu sadece geçici bir dönem mi? İyimser olmak için nedenler var ve bu sadece Obama’nın başkanlık koltuğuna oturmasıyla sınırlı değil; Amerikalıları uzun zamandır karakterize eden bazı özellikler de bu işte rol oynuyor. Gerçek bir göçmen ülkesi olan ABD, her yıl ülkeye gelen milyonlarca yeni insan sayesinde korkularını yenecek dirayeti kendinde bulabilir. Günümüzde ABD’deki Latin Amerika kökenliler entegrasyonlarını büyük oranda başarılı biçimde tamamladılar. Dahası, Müslüman kökenli ABD’liler Avrupadaki din kardeşlerine kıyasla ekonomik olarak ilerlemeye 11 Eylül’e rağmen devam edebildiler. ABD’nin sorumlu siyasetçileri bu geleneğin ne kadar önemli olduğunun farkında. Açık görüşlü Amerikalılar yasadışı göçmen sorununa çözüm olarak kotaların arttırılması ve daha etkin kanuni yaptırımlardan bahsettiğinde, Nicolas Sarkozy gibi Avrupalı muadillerinden çok daha fazla güven telkin ediyorlar. Elbette herşey yolunda değil. Öğrenci vizelerinde büyük bir kesintiye giden ABD, göçmenler için çekim merkezi olmaktan çıkarsa kendi geleceğini tehlikeye attığını unutmamalı.

Yeni bir başkanın yapabileceklerini abartmak kolay ama unutmamak gerekir ki ülkenin en yetkili adamının bile bir veya iki dönemde yapabilecekleri sınırlı. Fakat Obama Amerika’nın imajını düzeltmeye kararlıysa bunu heyecanla karşılamalı ve yüreктen desteklemeliyiz.

BATIYI BÖLEN KORKU

Korku Avrupa ve ABD’ye sadece zarar vermedi taraflar arasındaki ilişkiyi de zedeledi. 11 Eylül iki tarafın aslında birbirinden ne kadar farklı olduklarının hatırlatıcısı oldu. Bush hükümetinin siyaseti ise bu uçurumu daha da derinleştirdi.

Soğuk Savaşın bitiminde Gorbaçov’un kurmaylarından Aleksandır Yokalev Batı’ya bir uyarıda bulunmuştu: “Size çok kötü birşey yapacağız. Bir tehdit olarak ortadan kaybolacağız ve ittifakınızın harcı sizi bir arada tutmaya yetmeyecek”. Ortak çıkarların azalması ve (korku haricinde) yaşanan duygu ayrılıklarının tarafların birbirinden uzaklaşmasına neden olduğu tartışmasız bir gerçek.

Gerçek tehdit nedir? Ekonomik çöküş, kitle imha silahları, başarısız ülkelerdeki siyasi karmaşa, küresel ısınma mı yoksa enerji krizi mi? Karmaşa stratejik anlamda netlik kazandırmadığı gibi duygusal anlamda kesinlik de sağlamıyor.

Atlantik-ötesi tarafların ayrılığı bir olay değil, daha çok bir süreçtir. 1990’lardan beri büyüyen ve 2000’lerin başında patlak veren bir süreç. Bu ayrılık şöyle özetlenebilir: Amerika, Avrupa’yı daha çok küçümsedikçe Avrupa Amerika’ya daha az gereksinim duyduğu fikrine kapıldı. Sanki Eski Avrupa Amerika’ya “Senin korumana ihtiyacım kalmadı, dahası artık seni tanımıyorum bile” demekte. Bu süreçte ABD’nin Avrupa konusundaki hayalkırıklığı da giderek artıyordu. Balkanlarda patlak veren savaş karşısında Avrupa’nın ilk aşamadaki zayıf performansı Amerikan elitleri arasında hüküm süren şüpheciliği derinleştirdi. Avrupa buna paralel olarak ABD’ye yabancılaşmaya devam etti.

11 Eylül saldırıları sonrası Avrupalıların ABD’ye duyduğu korku yerini umuda bıraktı. İki taraf terör tehdidi karşısında güçbirliği yapmıştı ancak düşmanla savaşma yöntemleri konusundaki fikir ayrılıkları tehdidin kendisini gölgede bıraktı. Washington gözünde Avrupa “hain” olmuştu. Avrupa ise ABD’yi dünyanın istikrarını bozan bir tehdit olarak görmeye başladı.

Ancak hissedilenlerle telaffuz edilenler fazlasıyla çelişkiliydi. Washington, Avrupa icadı olan Batı değerlerinin önemini vurgularken bunları açıkça ihlal ediyordu. Avrupa ise ABD’ye istikrar ve koruma için bakarken bir yandan zayıflaması karşısında ellerini ovuşturuyordu.

Bu süreçte taraflar arasındaki uçurum derinleşmeye devam etti. Uzun süredir Fransa tarafından dillendirilen Amerika karşıtlığı birçok Avrupa başkentinde destek buldu. Amerika'nın popülerliği sadece Müslüman olmayan Asya ülkelerinde devam edebildi. Amerikalılar 11 Eylül'ün ertesi sabahı ilk defa "Neden bizden bu kadar nefret ediyorlar?" diye sorduysa bugün kendilerine "Dostlarımız arasında neden bu kadar antipatik olduk?" sorusunu yöneltilmeleri gerekiyor. Bazılarına göre bunun cevabı ABD'nin Amerikan taahhüdünü unutmış olmasında yatıyor. El Kaide'nin en büyük başarısı ABD'yi kendi öz değerlerine karşı çıkmaya itmiş olmasıdır.

Bana göre umut kültüründen korku kültürüne geçiş yapan ABD dünyadaki albenisini kaybetti. Ancak ne ABD'nin dünyadan uzaklaşması ne de Avrupa'nın zayıflığı önüne geçilemez olmak zorunda değildir. Batı'nın ihtiyacı olan daha hırslı bir Avrupa ve daha zaptedilebilen, dünyanın efendisi olmaktan ziyade eğitim, altyapı ve sosyal yardım açısından kendini onaran bir Amerika'dan oluşan yeni bir dengedir.

Şeffaf ve birbirine bağımlı bir dünyada, Amerikan rüyası yeniden dirilecektir. Bu da özellikle Avrupa ve tüm dünya nezdinde Amerika'nın cazip yüzünü oluşturan ötekilerle bütünleşme ve umut dünyasını temsil etme kapasitesinin devamıyla mümkün olabilir. Bu sorumluluğun yükü, iki ortakdan daha güçlü olanının omuzlarındadır. Eğer ki Batı umut kültürünü sağaltıp iyileştirecekse bu ABD'nin nihayet Amerika'nın umut ve rüyayla dolu geçmişi ve 21.yy dünyası arasında köprü kurabilecek bir lider bulmuş olmasıyla gerçekleşecektir. Batı'nın umut üzerindeki tekeli yitirmesi muhtemelen kaçınılmazdır. Korkunun yeni merkezi olmaya indirgenmek de önüne geçilemez olmak zorunda değil ancak olumlu bir değişim olmazsa sonuç felaket olabilir.

5- ÇETİN CEVİZLER

Üç ayaklı sınıflandırmamın dışında kalan ülke ve bölgeler de mevcut. Buralarda ya üç duygunun hepsi eşit olarak hissediliyor ya da aralarındaki ilişki çok karmaşık özelliklere sahip. İşte çetin cevizler:

RUSYA

Sovyet dönemi sonrası Rusya'sında korku, aşağılanmışlık ve umudun aynı anda yaşanması ortaya çok değişik yaklaşım ve dürtüler çıkarıyor. En azından ekonomik cephede yaşanan ilerlemelere rağmen Ruslar neden başarısızlıklarına bu kadar takılıp kalmış durumda? Ne türde coğrafik, tarihi, dini ve kültürel karışım bu milleti aynı anda gururlu ve mahçup hissettirebiliyor?

İlk neden Rusların kafalarında kendi sınırlarına dair belirgin bir sınır olmamasından geliyor. İmparatorlukları nerede son buluyor? Kalplerinin derinliklerinde Ukrayna ve Beyaz Rusya'dan vazgeçmiş değiller. Rusları karakterize eden karmaşık duygular ağı, ulusal tarihleriyle birlikte Batı'ya karşı duyulan çelişkili bir aşk-nefret ilişkisinin eseri.

Rusların hissettiği aşağılanmışlık hissi birbiriyle rekabet içinde olan üç duygu arasında belki de en kolay anlaşılana. 1989'dan 1991'e sadece iki yıl gibi kısa bir sürede Rusya sömürgeci imparatorluğunun gözleri önünde eriyip gitmesine şahit oldu. Bu süreçte ilk olarak kendi kaide ve değerlerinin tamamen tersine döndüğüne tanık oldular. Yanlış olduğuna inanılan kapitalizm ve demokrasi doğru, sosyalizm ve komünizm ise yanlış olmuştu. İkincisi, Rusya uluslararası arenada ani bir itibar kaybı yaşadı. Bazılarına göre Rusya ABD'li diplomatların elinde önemsiz bir kart haline gelmişti. Dahası ulusal kimliklerinin temelini oluşturan devlet, imparatorluk ve askeriye'nin hepsi aynı anda çökmüştü. Rusyanın kaybettiği imparatorluk deniz aşırı sömürgeler değil hemen yanı başındaydı ve gurur hissi bir anda yerini kaygıya bıraktı. Yeni kazanılan bağımsızlıkları, diplomatik-siyasi özgürlükleriyle

Ukrayna ve Gürcistan gibi sayısız ülke, çöken Rus imparatorluğunun acı bir hatırlatıcısı oldu. Bu ülkelerin çok geçmeden NATO'ya başvurmasıysa Rusya'nın aşağılanmışlık hissini doruklara çıkardı.

Rusya'da aşağılanmışlık hissine, günümüzde siyasi nedenlerle manipüle edilen ve abartılan, ülkenin yabancı düşmanı geleneğiyle azdırılmış bir korku da eşlik etmekte. Rus liderler Çeçenistan meselesinden zaferle ayrıldığını düşünüyor olabilir ama bu zaferin bedeli çok ağır oldu. Çeçenistan çatışması Rusya'nın dertlerini açığa vurmakla kalmadı, derinleştirdi de. Bu sorunlar yolsuzluk, kontrolsüz ve vahşi güç kullanma eğilimi, halkın çıkarları yerine devlet gücünü arttırmaya odaklı siyaset anlayışı ve de en önemlisi hukukun üstünlüğüne dayalı normal medeni bir ülke olmadaki başarısızlığı geliyor.

Yine de korku ve aşağılanmışlığın yanında, en maddi haliyle de olsa Rusya'da umuda da rastlamak mümkün. 10 yıl öncesine kıyasla Ruslar bugün kendilerini daha iyi hissediyorsa bunun başlıca nedeni yaşam koşullarının giderek iyileşmesi ve yıllık ortalama %7'lerde seyreden ekonomik büyümedir. Günümüz Rusya'sının hissettiği umut büyük oranda ekonomik. Bu materyalizm anlayışına milliyetçilik ve yenilenmiş bir övünme hali de eşlik ediyor.

Öte yandan ekonomik düzelme, sivil topluma baskı ve otokrasiye dönüşle birlikte gerçekleştiyse ne olmuş ki? Zaten Rusların özsaygısı ve ulusal gururu hiçbir zaman Batı tarzı bir demokrasiyi sürdürme becerileriyle alakalı olmadı. Hatta Gorbaçov ve Yeltsin dönemleri bir çok Rus için rezillikti. Demokrasi zayıflığının işaretiydi.

Putin tüm bu dinamikleri çok iyi tahlil etti. Gaz ve petrol fiyatlarındaki artış ülke çapında yaratmayı başardığı ilerleme ve hatta umut hislerine elbette fazlasıyla yardımcı oldu. Petrolün varil fiyatı 150\$ seviyelerinde değil de 40\$ olsaydı Rusya'da umut görebilir miydik? Petrol ve gaz fiyatlarındaki dalgalanmalara rağmen Rusya'nın rezervleri paha biçilmez ve Rusların çoğu "Rusyanın geri dönüşü"nden pek memnun. Ruslar geri dönmüş olmanın kendilerini Batı'dan uzaklaştırıp Asya'ya yaklaştıran olmasından da endişe duymuyor.

İSRAİL

Rusya'da olduğu gibi İsrail'de de korku, umut ve aşağılanmışlığın bir karışımını görmek mümkün. Kocaman köklü bir imparatorluğun küçük ve çok genç bir devletle benzer kimlik sorunlarına sahip olması ilginç. Ancak her ikisinin de Avrupa'yla ilişkisi cefalı. Bununla birlikte her ikisi de kendi bölgelerinin en büyük ekonomik ve askeri güçleri olduklarını iddia etse de düşmanlarla sarılı olmanın verdiği ciddi bir kırılma hali sergilemekte.

İsrail'de korkunun birçok kaynağı var. Birincisi demografik. Araplara kıyasla Yahudi İsraililerin nüfusu çok az. Daha geniş bir mercekten baksak bile benzer birşey görebiliriz - genel anlamda Müslümanlara kıyaslandığında Yahudilerin sayısı ufacık kalıyor.

Demografik unsurlar yüzleşmek zorunda olduğu yerel siyasi şiddet ve bölgesel stratejik tehditlerle birleşince İsrail'in yaşadığı korkuyu anlamak o kadar zor olmasa gerek. İkinci intifada Filistinlilerin büyük bir hatasıydı ancak intihar bombacıları İsrailileri korkutmakta etkili oldu. İsrail'in inşa ettiği güvenlik duvarı Öteki'nden korkmaya verilen tepkinin en uç noktasıydı. Hizbullah ve Hamas'a verdiği destekle birlikte sözlü provokasyon ve nükleer hırslarıyla İran kaynaklı bir korkudan da söz edilebilir.

Bu olumsuzluklara karşın İsrail'de umut bulmak da mümkün. En başta İsrail devletinin kurulması bile umudun mantık üzerindeki zaferi olarak görülebilir. Bu genç ülkenin iş dünyası, teknoloji, bilim, edebiyat ve sanat alanlarında elde ettiği başarılar umut tesis etmekte etkili birer unsur. Bu başarılar karşısında hissedilen gurur siyasi elitlere ve askeriyeye karşı duyulan ulusal memnuniyetsizlikle biraz zayıflıyor.

Birçok İsrailinin karşı çıkacağına eminim ama Yahudi İsrail kültüründe bir nebze aşağılanmışlık veya en azından kırgınlık olduğu da söylenebilir. Elbette yok edilemeyen terörist düşmanların sürekli saldırısı altında olmak aşağılanmışlıkla yakından bağlantılı olan çaresizlik hissini körüklüyor; fakat İsrail'in hislerini sadece Orta Doğu şekillendiriyor olamaz. Bu hislerin arkasında belli oranda Yahudi tarihi de yatıyor. Tıpkı istismar edilen çocukların kendi çocuklarını istismar etmesi gibi İsrail'in Filistinlilere karşı umursamaz, aşağılayıcı ve vahşi davranışları Yahudi tarihinin acı dolu izleriyle bağlantılı olabilir. Tarihin omuzlarda yarattığı yükün Öteki'ni bilinçli olarak yoksaymakla birleşmesi, olabilecek en tehlikeli karışımlardan biri.

AFRIKA

Afrika uzunca bir süredir uluslararası arenada marjinalleştirilmenin kurbanı. Son zamanlarda, en istikrarlı sayılan ülkelerde bile patlak veren etnik vahşet ve onu takip eden trajediler Afrika'nın olumsuz imajını pekiştirdi. Ancak bu karamsar hava içinden çok yavaş da olsa iyi işaretler belirmeye başladı. Yine de Afrika hakkında değişen izlenimler çelişkiden muaf değil. Kıtanın barındırdığı nadir ve değerli kaynaklar başta Çin olmak üzere bunların peşinde olan yabancı yatırımcıların iştahını kabartıyor ve buraya olan ilgiyi arttırıyor. Nasihat verme peşinde olmadıklarından Çinliler ekseriyetle yozlaşmış Afrika rejimlerinin en tercih ettiği müşterilerin başında geliyor. İki tarafı motive eden açgözlülük ve korku: Çinliler burada yaşanan kaosun kaynaklara erişimi engelleyeceğinden korkarken Afrikalılar da anlayışlı ve destekleyici bir müşterinin yokluğunda güç kaybetmekten çekiniyor.

Başta sömürgeci ülkeler olmak üzere Avrupalıların kıtaya bakışı, bir tarafta insanların geleceği için endişe duymayı, bir tarafta o tanıdık açgözlülük - korku karışımını içeriyor. Avrupalıların korkusu her açıdan kaldırabileceklerinden çok Afrikalının kıtaya kapak atması. Fransa Başbakanı Sarkozy'nin Akdeniz Ülkeleri Birliği projesi en azından bir dereceye kadar çığ gibi büyüyen mülteci sorununa bir çare bulmayı amaçlıyor. Aydın

Avrupalılar için işin mantığı net: Oldukları yerde kalmalarını istiyorsak Afrikalılar için geleceği olan bir Afrika kurmamız lazım.

Avrupa'nın Afrika'yı reforme etme gayreti tabii ki Afrikalıların etkin katılımını gerektiriyor. Fakat 40 yıllık bağımsızlıktan sonra Afrika'nın Batı'nın müdahalesiyle kurtulacağı fikri Afrikalılar için küçük düşürücü olduğu gibi Afrika'nın iyiliğini isteyen Avrupalılar için moral bozucu. Bu aynı zamanda hatalı bir yaklaşım. Güney Afrika Cumhuriyeti'nin barışçıl yollarla çoğunluğun hakimiyetine geçmesi 20.yy'ın en önemli olaylarından biridir ve bu Afrikalıların kendi eseridir. F. W. De Klerk'in cesareti, öngörüsü ve doğru zamanlaması, ayrıca karşısında muhattap olarak Nelson Mandela gibi zamanın en büyük kahramanlarından birisinin olması bu başarının temel taşlarıdır (Keşke Filistinlilerin kendi Mandela'sı olsaydı, İsrail'in Klerk'i olan İzhak Rabin de bir piskopat tarafından öldürülmeseydi).

Güney Afrika bugün tek bir ulus. Onların deneyimi ise kıtanın kalanı için önemli bir ders olmalı: uluslararası toplum bir değişiklik yapabilir ancak barış ve gelişme halini ne yaratabilir ne de dayatabilir. Uygun koşulların elde edilmesi Güney Afrika dahil tüm kıtada büyük değişimlerin olmasını gerektiriyor. Afrika'nın problemleri kimseye yabancı olmasa gerek: AIDS hastalığının yayılmaya devam etmesi, ulusal birlikteliğin oluşmasına engel olan ve sömürge yıllarından kalan sınırların yapaylığı, kabileler ve etnik kökenler arasındaki çatışmalar... Afrika kadar savaştan zarar görmüş bir yer yok. Savaş ortamının otorite boşluğunda ızdırap, cinayet, tecavüz, devlet düzeyinde yolsuzluk, suç ve şiddet insanların hergün karşılaştığı gerçeklikler.

Bunlara karşın umutlu olmak için bazı nedenler var. Rwanda'da Paul Kagame ve Liberya'da Johnson-Sirleaf gibi yen kuşak siyasetçiler ülkelerini ileriye taşıyacak güçlü fakat insancıl kararları alacak cesarete sahip. Kadınların rolü giderek güçleniyor. Ekonomik anlamda da umuttan söz edilebilir. Giderek artan sayıdaki Afrika ülkesi, Botswana modelini benimseyip ülkelere yabancı yatırımcıyı çekecek piyasa reformlarını hayata geçiriyor. Afrika ümitsizlikle umut arasında bir kıta. Ancak önemli olan umut kelimesinin onyıllar hatta belki de asırlardır ilk defa telaffuz ediliyor olması.

LATİN AMERİKA

Alınacak ortak dersler olsa da Latin Amerika'daki durum Afrika'dan çok farklı. Brezilya'yı hariç tutarsak Latin Amerika'da ümitsizlik belki daha az ama umut da öyle. Brezilya kendini Latin Amerika'nın Çin'i veya ABD'si gibi görme eğiliminde. Brezilya enerji ve iyimserlik dolu ancak kıta çapında tanık olunan felaketlerin de görülebildiği bir ülke. Örneğin şiddeti ele alalım. Çoğu serseri kurşunu sonucu olmak üzere sadece 2005'te Brezilya'da 40.000 kişi ateşli silahlarca öldürüldü. Sosyal adaletsizlik ve ekonomik dinamizm anlamında Asya'yı anımsatabilir ancak kontrolden çıkmış vahşet Brezilya'nın karanlık yüzünü teşkil ediyor. Buna rağmen umut Brezilya'daki baskın duygu olarak öne çıkıyor. Başta yolsuzluğa gözyummak gibi önemli eksikliklerine rağmen Lula da Silva rejimi güven telkin edici bir özelliğe sahip. Ancak Şili ve belli oranlarda Arjantin ve Kolombiya haricinde aynı şeyi diğer Latin Amerika ülkeleri için söylemek kolay değil.

Latin Amerika, evreler halinde hareket ediyor izlenimi veriyor. 60'larda askeri rejimler, 80'lerde demokrasiye dönüş... Günümüzde Latin Amerika popülist evresinde. Örneğin Venezuela lideri Chavez istikrar bozucu sol akımın yeni yüzü olarak Castro'nun yerini almış durumda. Chavez'in ağırlığı ve karizması Castro'ya göre zayıf kalıyor ancak Chavez'de, Castro'nun sahip olmadığı birşey var - bol bol para. Arjantin gibi ülkelere borç para alarak sadece büyük kazançlar elde etmekle kalmıyor kıta çapındaki etkisini de arttırıyor.

Ancak Latin Amerika'nın popülist evresi umuttan çok aşağılanmışlık hissini eseri gibi duruyor. Örneğin Hindistan eski işgalcisi Britanya ile sorunlarını büyük ölçüde çözmüş

görünse de aynı şey Latin Amerika için söylenemez. Kuzey Amerikalı “gringolar” ve hatta İspanyollarla bile olan ilişkiler hala sorunlu ve gündemi fazlasıyla meşgul ediyor.

Elbette bu psikolojik ve siyasi durumun baş sorumlusu Latin Amerika’yı hala arka bahçesi gibi gören ABD. ABD’nin müdahaleleri artık dolaylı yöntemlerle gerçekleşiyor ama Latin Amerika’nın tamamında dış müdahale olarak algılanıp içlerleniliyor.

Latin Amerika’da, aşağılanmışlığın ötesinde korku da var ama yine ilginç ve çelişkili duyguların eşliğinde. Uyuşturucu kartelleri devletlere kafa tutuyor, iç savaşlar onyıllar boyunca sürüyor. Ciddi para akışının verdiği güçle Venezuela gibi petrol ülkeleri Amerika ve Brezilya’nın kıtadaki tesirini dengelemeye gayret ediyor.

21.yy’ın başında ne Afrika ne de Latin Amerika göz ardı edilebilir ancak bu kıtalar ne şimdi ne de kısa vadede henüz dünyanın geleceğinin şekillendiği yerler değildir.

6- 2025 ÖNGÖRÜLERİ

Uluslararası ilişkiler ve siyaset uzmanlarının çoğu, dünyayı ve ulusların kolektif davranışlarını duygulardan yola çıkarak deşifre etme gayretini ters karşılayabilir ancak yaraya tuz ekmek için daha da ileri gidip sivil bir tepki oluşturma amacıyla sizlere geleceğe dair tarihsel bir fantezi sunmak isterim. Şu anki haliyle dünyamız hem tehlikeli hem de heyecan verici, fakat acaba gelecekte nasıl olacak?

Önümüzde iki seçenek var en iyisini seçeceğimiz kuşku ama en kötüsünü seçmek zorunda da değiliz. Yani kaderimiz bizim seçimimize bağlı! Gerçek karikatürize ettiğim bu iki farklı senaryonun arasında bir şey olacak muhtemelen. Yine de, dünyada umut baskın çıkarsa bizi nasıl bir gelecek bekliyor; korku hakim olursa ne olacak bir göz atalım.

Olumsuz senaryo kötülük habercisi olarak algılanabilir ancak bizi silkinmeye teşvik edecektir. Niyetim korkuyu körüklemek değil korkunun galip geldiği bir dünya yaratmamamız için yerinde uyarılar yapmak. Hüküm verirken olumsuz duyguların etkisinde kalma hatasına düşersek ne olur onu göstermek istedim. Umut verici senaryoya gelince bunun yalnızca bir hayalden ibaret olduğunun ve tam olarak tarif ettiğim gibi gerçek olamayacağını farkındayım. Fakat hayal etmeden gerçek olmaz. Aydınlik hayaller doğru ilkeler ve kurumsal mekanizmalarla doğru liderlerin ışığında biraz da şansla dünyanın izleyeceği yönü belirleyebilir. Kurulan hayaller daha iyi bir dünya için çalışmamızı cazipleştirebilir.

SENARYO I: KORKU EGEMENLİĞİ

İsrail’de 2018’de yaşanan dördüncü ayaklanmadan sonra güvenlik koşulları tekrar kötüleşmiş. Bu sadece İsrail ve Filistin’de değil tüm Orta Doğu’da böyle. Bunun sonucunda İsrail’deki Arap ve Yahudi halkların nüfusu belirli oranda düşmüş. Sadece bölgedeki şiddet ortamından değil yaşamlarını zorlaştıran sıkıyönetimden farksız baskıcı koşullar yüzünden, sığınacak bir yeri olan herkes ülkeyi terketmiş.

Ne yazık ki sadece İsrail’i değil başka ülkeleri de saran güvenlik saplantısı hayatı çekilmez kılmakta. Özellikle terörist şebekeler Amerika, Avrupa ve Asya şehirlerine biyolojik silahlarla saldırıp 30 bin insanı öldürdükten sonra tüm dünyada hayat, İsrailleştirilmiş; korku kültürü evrenselleşmiş. Pek çok devlet çok sert güvenlik uygulamaları izlemeye başlamış. Sınırlar kapalı. İnsanların attığı her adım kimlik numaralarıyla takip edilmekte. Şiddet yanlısı olmayan dernekler bile yasaklanıp liderleri tutuklanmış. Günlük hayat karamsar bir bilim kurgu filminden farksız, her yan askeri kontrol noktalarıyla dolu. Her

adımında üst baş araması yapılmakta. Milyonlarca insan sürekli korku, gerginlik ve endişe içinde yaşamaya çalışmakta.

BM ve kardeş kurumları kendilerini yenileyemedikleri için geçerliğini tamamen yitirmiş ve uluslararası düzlemde hakemlik yapacak hiçbir otorite yok. Çok yanlılığın sona ermesiyle birlikte kanun ve mutabakata dayanan istikrarlı ve birleşik bir dünya umudu da son bulmuş. 2008’de seçilen Demokrat başkanı ve ülkenin seyrinin değiştirilmesine yönelik çabasına rağmen ABD maalesef buna ne niyetlenebilmiş ne de becerebilmiş. Orta Doğu’da girdikleri savaşlarda maddi manevi ve askeri açıdan tükenen ve 2008-2014 arasında piyasalarda yaşanan durgunluk yüzünden mahvolan ABD kendi kabuğuna çekilmiş. Askeri kuvvetlerinin çoğunu yabancı topraklardan çekmiş ve uluslararası diplomasiden uzaklaşmış. 2013’te seçilen koyu sağcı muhafazakar başkan aşırı milliyetçi ve korumacı politikalarla Amerikan kuvvetlerinin sayısını azaltarak neredeyse tümünü Meksika ve Kanada sınırına yığmış.

2008 ekonomik çöküşünden sonra yaşanan mali bunalım ve dünya sahnesindeki başarısızlıklarıyla hayal kırıklığına uğrayan Amerikalılar kendi ulusal kimliklerini bile sorgular hale gelmiş. Paul Kennedy 1987’de erkenci davranıp öngördüğü Amerikan İmparatorluğu’nun çöküşünün 2025 yılında gerçeğe dönüşmesiyle Amerika 1941’de beri sürdürdüğü dünya gücü sıfatını kaybetmiş.

Öteki Avrupalı güçlere gelince kendi duygusal bunalımlarıyla boğuşmakta. Balkanların karışıklığı tüm Avrupa’ya yayılmış. 2010’da Belçika’nın bağımsızlığını ilan etmesini İskoçya, Galler ve Katalonya’nın izlemesi ardından 2015’te AB’nin acizliğini bir kez daha ortaya koyan Kosova meselesi yüzünden Balkanlar’da yaşanan vahşet, AB idealini dramatik şekilde sonlandırmış. Milliyetçilik ve ekonomik özerklik duygularını dikkatsiz ve temkinsiz biçimde körüklemiş olan Avrupalı liderler boşladıkları dizginleri kontrol edemez halde. En başta birleşik bir güçten ziyade merkezi olmayan gevşek bir federasyon olarak görünen Avrupa Birliği’nin hüsranlı biçimde dağılmasına ramak kalmış.

Zaten Fransız, Hollanda ve İrlanda kamuoyunun anayasa anlaşması referandumunda red oyu kullanmasından sonra vatandaşlarının AB’den kaçınılmaz kopuşunun sinyali çoktan verilmiş. Avrupa Komisyonu ve diğer kurumlar da ekonomik durgunluk içinde sarsılan bir dünyada toplumun taleplerini ve hislerini anlamayı başaramamış. Avrupalı toplumlarda Avrupa’nın çözüm değil sorunun bir parçası olduğu algısı yaygınlaşmakta.

Kıtanın yanibaşında Balkanlar’dan, Kafkasya’ya, Cebelitarık’a kadar tüm bölgeler savaş tehditi altında. Avrupa devasa bir İsviçre gibi halen göreceli olarak refah içinde ama çok ihtiyaç duyulduğu halde güvenlik nedeniyle göçmenlere sınırlarını kapattığından genç nüfustan yoksun, askeri olarak etkisiz, bencil, alakasız, korku egemen ve tehdit altında olma hissi içine işlemiş bir mazinin müzeliğini yapmakta. Dünya sahnesinde stratejik ve diplomatik bir güç olma idealinden vazgeçmiş haliyle artık Avrupa’nın örnek gösterilebilecek tek şeyi acizliği.

Avrupa’nın korkularının başında yoğun nüfusa sahip ve istikrarsız komşusu Türkiye geliyor. Avrupa’nın kendilerini Hristyan Kulübü’nde istemediğinin farkına varan Türkler alternatif arayışına girmiş. Neo-Osmanlı şaşaasına dönüş fikri ve İslamın radikalleşmiş bir türünün ayartması arasında iki arada bir derede kalan Türkiye iç patlamanın eşine gelmiş, Avrupa’ya, bölgenin etnik ve dini garezini bulaştırmakta deneyimli bir Orta Doğu ülkesi. Rusya’ya gelince Soğuk Savaş sırasında olduğu gibi bir tehdit olarak görülmekte. Sözde bağımsız Ukrayna ve Gürcistan hükümetleri emirleri Moskova’dan almakta.

Bunlara rağmen Avrupa’nın kaderi başka ülkelerle kıyasla gıpta edilecek halde.

21.yy’ın başlarında umudun kıtası olan Asya 1950-60’lı yıllardaki savaş haline geri dönmeye başlamış. Çin ve Tayvan arasında savaş çıkmış. Çin’de ekonomik büyümenin durması ve feci boyutlara varan çevre sorunları birleşince ortaya çıkan sosyal bunalım ve şiddetli siyasi karışıklık karşısında çaresiz kalan Pekinli Komünist liderler milliyetçi kozlarını oynayıp

bağımsızlık söylemini ihtiyatsızca kullanan Tayvan'ı işgal etmiş. Vaziyete doğrudan müdahaleyi reddeden Amerika'nın Tayvan'a askeri destek vermesi yüzünden savaş Çinlilerin beklediğinden çok daha uzun ve zorlu hale gelmiş.

Politik açıdan reform yapamayan Çin ve Hindistan hükümetleri halkın dikkatini kendi eksikliklerinden ve neredeyse kıtlığın Afrika'daki kadar berbat bir hale gelmesi nedeniyle çıkan isyanlardan uzaklaştırmak için milliyetçi söyleme başvurmuş. Birer nükleer canavarı olan iki ülke arasındaki gerginlik tırmanmakta ve her an savaş çıkabilecek durumda. En kötüsü de Soğuk savaş esnasında ABD ve SSCB'nin üzerindeki teknolojik ve kültürel kısıtlamaların olmayışı. Üstelik nüfusları o kadar kalabalık ki şanlı bir milli zafer kazanmak için ikisinin de milyonlarca insanı feda etmesi muhtemel, özellikle demokrasiden yoksun Çinlilerin. Buna karşılık tüm Asya savaş halinde. Kamboçya-Tayland, Vietnam-Kamboçya. Pakistan'da nükleer silah sahibi Taliban rejimiyle Çin-Hindistan'ın milliyetçi saldırganlığı arasında Japonlar da askeri güce karşı geliştirmiş oldukları tarihsel tiksintiyi bir kenara bırakmış Asya'nın nükleer konvoyuna katılmış bile. Asya'da terörün değişken dengesi yüzünden bölgenin istikrar yakalaması çok uzak görünmekte. Bu da uluslararası yatırımcıların kıtayı çok riskli bulmasına neden olmakta.

Asya kültüründeki umut çevresel bozulma ve aşırı dinci ideolojilerin olumsuz etkisiyle daha da aşınmış. Kontrolsüz ekonomik gelişme ve yarattığı ekolojik sonuçlar Asya'da korku kültürünün meşrulaşmasına sebep olmuş. Tsunami, sel, kasırga ve toprak kayması miktarının ve şiddetinin artmasıyla denetimsiz nüfus artışının getirdiği sağlık maliyetlerinin de bunda etkisi büyük. Asya'da İslam'ın giderek Araplaştırılması Hindu köktendincilerinin de radikalleşmesine yol açmış. Tüm Asya'ya dini tahammülsüzlük hakim.

Avrupa'nın perişan hali ve Asya'nın korkuyu umuda tercih etmesiyle Afrika tamamen çaresiz bırakılmış. Yokluk, yolsuzluk, etnik çatışma ve bulaşıcı hastalıklarla kırılmakta. Kendi derdine düşen büyük ülkeler Afrika'yı kaderine terketmiş. Irk ayrımı yapan rejim sonrası Güney Afrika deneyimi bile tatsız sonuçlanmış şiddet olayları kontrol edilemez biçimde artınca beyazların çoğunluğu başta Yeni Zelanda ve Avustralya olmak üzere başka ülkelere göç etmiş.

Öte yandan Latin Amerika da tüm bu karmaşanın kurbanı olmuş. Brezilya ve Meksika gelişme taktiklerinden fayda bulamamış. NAFTA aracılığıyla ABD ile bağlantıyı seçen Meksika Amerika'nın içine kapanmasıyla ağır darbe almış. Ekonomide küresel bir taktik izleyen Brezilya ise Çin ve Hindistan'ın uluslararası piyasalardan kısmen çekilmesi üzerine zayıflamış. Latin Amerika'da politik anlamda zafer kazanan popülizm ruhu olmuş. Peron ve Castro yanlısı yeni akımlar türemiş. Askeri kurumlar pek çok Latin Amerika ülkesinde siyasi rol üstlenmiş, hatta bazılarında idareyi her zamankinden daha güçlü olan uyuşturucu kartelleriyle paylaşıyor.

Cesaret kırıcı bu olayların hepsinin kendine göre nedenleri var. Ama aynı zamanda birbirleriyle bağlantılı. Son yirmi yılda küresel çöküşün kamçılayıcısı olarak gösterilebilecek bir şey varsa o da şu şekilde özetlenebilir: Kışkırtıcı bir entellektüel kurgu olan medeniyetler çatışması kendi kendini gerçekleştiren bir kehanete dönüşmüştür.

Samuel Huntington 1993'te İslam ve Batı arasında kaçınılmaz bir çatışma olacağını öne sürerken pek çoklarına bu abartılı gelmişti. Fakat sonrasındaki süreç bunun gerçeğe dönüşmesini sağladı. 11 Eylül terör saldırısı buna sebep olmadı ama sonrasında meydana gelen olayları etkiledi. Yanlış anlaşılmalara, yanlış hesaplar, yanlış hükümler insanlığı bu noktaya getirdi. Huntington'ın öngörüsünün doğru çıkmasının neden olduğu korku, kaosun büyümesini teşvik etti. Ve bu çoğunlukla karar vericilerin bilinci dışında gelişti. Hegel'in deyişini alıntılırsak buraya uygun düşer: İnsan tarih yazar ama nasıl bir tarih yaptığını bilmez. Doruk noktası belki de Ahmedinejat'ın devrilmesine yolaçan Amerika ve İsrail'in İran'a düzenlediği hava saldırıları oldu. Bu Irak savaşı gibi siyasi bir felaketle sonuçlandı.

Tüm İslam aleminde Batı düşmanlığı patlaması yaşandı. Pakistan'da demokrasi çöktü. Cihat rejimi başa geldi ve nükleer silahları devraldı. Bu da Orta Doğu'da nükleer yarısını tetikledi. Suudi Arabistan, Mısır, Türkiye nükleer köktendincilik tehdidiyle nükleere sarıldı. Buna karşılık Avrupa kendini kale gibi korumaya aldı. Orta Doğu'dan gelen insan ve fikirlere, Asya malı ürünlere sınırlarını kapattı. Avrupa'daki göçmenlere yerel halk silahlarla hükümeti taciz ederek saldırmaya başladı. Göçmenler Avrupa'dan ve Amerika'dan sürülüp sınır dışı edildi. Küreselleşme karşıtı ortamda, Öteki her yerde şüphe ve korku kaynağına dönüşmüştü. Umut dolu dünyadan eser kalmamış, hiddetin ve karanlık bir düzensizliğin hakim olduğu trajik barbar bir dünya yaratılmıştı. Roma İmparatorluğunun yıkılışından sonra karmaşa ve şiddet dolu Orta Çağ gibi 500 yıl sürmüştü, karanlık çağın bu kez ne kadar süreceğini ise kimse bilemezdi.

SENARYO II: UMUDUN YÜKSELİŞİ

İsrail, İzhak Rabin suikastinden 30 yıl sonra Orta Doğu barışının 5.yılına kutluyor. 70 yıl süren güvensizlik, adaletsizlik ve şiddet sona ermiş. BM Güvenlik Konseyi genişlemiş, artık ABD, Çin, Hindistan, Rusya, Brezilya ve Güney Afrika dahil BM'nin tüm üyeleri orada ve AB artık tek bir heyet tarafından temsil ediliyor. Kimsenin tahmin etmediği bu başarılı sonuca ulaşılmasına düşmanlığı bitirme arzusunun yanı sıra uzun yıllar süren şiddetin verdiği bitkinlik de etkili olmuş. İsraililer hayatlarını sürdürebilmek ve Filistinliler de hayatta kalabilmek için birbirlerine muhtaç olduklarını nihayet kabullenmiş. Barışı oluşturan temel taşlar yerli yerine oturmuş. Müslüman uluslar Filistinlilerin kaderinin, gelişimi gereksiz yere engelleyen tehlikeli bir saplantıya dönüştüğünün farkına varırken, İsraililer de Filistinlilerin yurtlarının doğal bir parçası olduğunu kabullenmiş. Barışın sağlanması için Kudüs ve diğer yerleşimlerin bir kısmından vazgeçmeye degeceğini beyan etmiş. İki taraf da ödün vermeye razı olmuş. Bu arada uluslararası ortamda barışa karşı çıkanların barıştan yana olanlardan daha zayıf konuma düşmesi de etkili olmuş. Amerikalılar korkmaktansa umut etmeyi yeğlemiş bir toplum olarak Irak savaşının neden olduğu moral çöküşünü atlatmış. Liderleri klasik anlamda dünya gücü olma takıntısını bir yana bırakıp onun yerine diğer ulusların arasında biraz daha güçlü bir ulus olmayı seçti. Emperyalist macerasının ekonomisi ve toplumu üzerindeki acı verici etkilerinden sonra bu tavizi Amerikalılar tahmin edilenden çok daha iyi karşıladı. Amerika'nın dünyanın gözündeki olumsuz imajı düzeldi. Uzak diyarlardaki kıt kaynakların peşine düşmektense 2008 finans krizinden sonra ekonomi ve altyapıyı yeniden geliştirmeye odaklandı. Kendi kendine yüklendiği demokrasi ihraç ederek dünyayı değiştirme misyonundan kurtulan Amerikalılar tutkuyla çevreyi korumaya sarıldı. Yeşil politikaların savunucusu olarak 2015'te karbon salınımını azaltmayı kabul ederek karbon takasına ve hibrid arabalara odaklandı. Hava kirliliği gibi sorunlarla ilgili yeni düzenlemeler yapıp çevre konusunda katı kurallar getirildi. Teknolojik gelişmeler sayesinde çevreye duyarlı yeni sektörler oluştu ve milyonlarca kişiye istihdam sağlandı. 2008-2010 durgunluğu beklenenden kısa sürdü. Amerikalıların dünyaya bakışı değişti. Amerikalılar daha çok seyahat eden diğer kültürleri, yabancı dilleri öğrenmeye başladı. İçten bir merak ve empati, cahillik, umursamazlık ve tiksinden yerini aldı. Amerika'yı özel kılan demokrasiye bağlılığı, açıklık, hoşgörü, yenilik ve özgürlük değerleri yeniden takdir görmeye başladı. Sahici ve olumlu bir evrensellik anlayışı hakim olmaya başladı.

Emperyal böbürlenme ve 'neo-tecritleştirme' atlatan ABD, dünyanın keyfi hakemi ve polisi değil önemli bir uluslararası ortağına dönüştü. 2010'lu yıllarda Amerikan liderleri BM ile uzlaşmaya yanaştı. Karmaşık ve birbirine bağımlı bir çağda meşru ve sözü geçen uluslararası bir hakem olması gerektiğini farkettiler. Temsilcilerini çoğaltan Güvenlik Konseyi ve askeri kuvveti ile BM güçlendi. Barış elçileri hem olası saldırganlara hem de kendi halklarına güç kullanmaya meyilli olanlar için caydırıcı oldu.

Irak savaşında talihsiz bir şekilde istismar edilen doktrine müdahale etme vazifesi akıllıca uygulanmak şartıyla yeni uluslararası hukuk düzeninin temelini oluşturdu. BM'nin olumlu değişimi yanında yavaş yavaş oluşan çokkutuplu düzenin kabulü sayesinde dünya sahnesi göreceli istikrara kavuştu. 17.yy'dan 20.yy başına kadar güçlerin dengede olduğu Avrupa için bu normale dönüş demektir. Yeni kurulan Büyük Güçler Konseyi ne Avrupa'da eskiden olduğu gibi monarşi ilkelerine göre ne de bazı Amerikalıların 2000'lerde önerdiği gibi demokrasilerin birliği şeklindeydi. Homojen/bağdaşık bir yapıya sahip mantıklı ve tutarlı bir düzen oluşturuldu. BM'nin seçilmiş hakemi tarafından yürütülen hukukun üstünlüğü ve ekolojik dengeye odaklı ortak sıkıntı ve küresel ısınmanın gereklerinin yapılması ilke olarak kabul edildi. Evrensel hakların ve yasal prensiplerin garantörü olarak uluslararası Lahey Mahkemesi vazgeçilmez bir rol üstlendi. İdeoloji ve çıkarlar bakımından yeni konsey üyeleri birbirinden farklıydı. Avrupa ve Amerika demokrasiye dayalı ortak bir kültürü paylaşırken Hindistan, Asya ve diğer güçler arasında köprü oluşturuyordu. Demokrasiye pek yanaşmayan Çin ve Rusya, hem yurtiçinde hem yurtdışında hukukun üstünlüğüne dayalı bir düzenin gerekliliğinin farkına vardı. Çin'in yeni kuşak liderleri Singapur modelini örnek alarak aşamalı olarak düzelmeye sağladı. Rusya, Putin yönetiminde geçen 20 yıldan sonra iş dünyasındaki güvenilirliğini ve rekabet gücünü korumak için hukukun üstünlüğünü kabul etti. Dev komşusu Çin ile yarışabilmek adına geleceğinin Batı'da olduğu sonucuna varan Rusya, AB ile resmi olmayan bir şekilde birleşti. Bu ortaklık Rusya ve Avrupalı komşuları arasındaki güven ortamını besledi. AB üyesi olan Ukrayna da Polonya gibi Rusya ve Avrupa arasında köprü kurdu.

AB, kurucularının vizyonundan oldukça farklı bir biçime bürünerek gelişti. Sadece ekonomik ve sivil bir güç olmanın dışında yeniden dengelenen Atlantik İttifakı çerçevesinde NATO yapısı içinde sınırlı bir askeri güç oluşturdu. NATO'ya bağlı AB kuvvetleri İsrail-Filistin Barış Antlaşmasının uygulamaya geçirilmesi sağladı. Zaten bu sömürgecilik ve Yahudi soykırımı aracılığıyla Orta Doğu sorununun kökeninde büyük payı bulunan Avrupa'nın sorunun çözümünde yer alması kaçınılmazdı.

AB'nin yeniden canlanmasında 3 etken rol oynadı:

1) Avrupa çevresindeki ülkelerin de katılmak istediği cazip bir modele dönüştü. Eski Yugoslavya'yı oluşturan çok sayıda ulus böylece yeniden aynı çatı altında birleşmiş oldu. 2010'da Sırbistan, Kosova ve Karadağ'ın AB üyeliğine kabulünden sonra Makedonya, Bosna ve hatta Arnavutluk birliğe katıldı. Avrupa'nın barış ve refaha kavuşma sürecinde Balkanlar'da savaş suçlularının tutuklanması ve tüm Avrupa'da uzlaşmayı sağlayan Lahey hükümleriyle sağlanan eşit adalet bunda büyük rol oynadı. Avrupa'nın cazibesi devam ettikçe ve Türkiye ekonomisindeki gelişim ve demokratik kurumlarındaki istikrar daha önce karşı çıkan Avrupalıları ikna edince Türkiye de 2025'te AB'ye girdi. İslam ve Batı arasındaki uluslararası gerginliğin yumuşamasından etkilenerek geçmişten gelen önyargılar ve coğrafyanın dikte ettiği sınırlar aşıldı.

2) 2010'da imzalanan yenilenmiş Avrupa Anlaşmasının ardından başlayan kurumsal süreç dahilinde yeni bir başkan, savunma bakanı, dışişleri bakanı ve diplomatlar atandı. Fransa ve İngiltere BM Güvenlik Konseyi'ndeki koltuklarını bırakıp tek bir Avrupa temsilcisi atanması fikrine sıcak bakmaya başladı.

3) Ahlaki ve psikolojik olan etken ise Amerikalıların mütevazileşip çokkutuplu bir dünyayı kabul ederken; Avrupalılar, Soğuk Savaş yıllarında yitirdikleri heves ve enerjiyi yeniden topladı. Artık Batı üstünlüğü devri bitmiş ama dünya sahnesinde Avrupa hala önemli rol oynayabilecek durumda. Yeni göçmenlerin gelişimiyle yenilenip canlanan toplumlar yeni üye ülkelerin etkisi, topluma entegrasyonu ve kadınların giderek artan girişkenliği ve kararlılığıyla Avrupalılar bozulmayla ilgili takıntılarını bir yana bıraktı.

Elbette beş dünya lideri ülkeye (ABD, Çin, Hindistan, Rusya ve AB) yakında Brezilya, Güney Afrika ve yeni birleşen Kore de katılacaktı. Japonya ise siyasi ve diplomatik güce erişmiş potansiyel bir ekonomik güç olarak yola devam ediyordu. Afrika'nın çaresizlikten umuda geçişi, ABD başkanlığına Obama'nın seçilmesiyle başladı. 2008 Olimpiyatlarının Çin'e yaptığı psikolojik etkinin benzeri 2010 futbol şampiyonasının Güney Afrika'da düzenlenmesiyle yeni kuşak Afrika liderlerinde de hissedildi. Avrupa'da yeni bir yaşam kurma hayalinden ve uzun süredir başkalarının suçlayıp sırtını dayama eğiliminden vazgeçip kaderlerinin dizginlerini ellerine aldılar. Afrika'nın kalkınmasında büyük rol oynayan Çinli yatırımcıların açgözlülüğü ve çıkarları Afrikalıları geleceklerini kendilerinin şekillendirmesi gerektiğine ikna etti. Çin, Japon ve Hint teknoloji desteğiyle kara kıta dünyada ekonomik kalkınma ve fırsatların yeni adresi oldu. AIDS aşısının bulunması ve tedavilerin geliştirilmesinin ardından bulaşıcı hastalıklar 2018'de ortadan kaldırıldı.

Latin Amerika, Brezilya ve Arjantin önderliğinde Güney Yarıkürede AB dengi bir birlik kurdu. Ortak emniyet güçleri ve ortak hukuk düzeniyle uzun süredir pek çok ülkede baskın olan uyuşturucu kartelleri bozguna uğrattı.

Uluslararası barışçıl ortam İsrail-Filistin meselesinin çözümüne katkıda bulundu ama en önemlisi bölgede meydana gelen gelişmelerdi. Lübnan'ın şiddet ve bölünmenin yerini toplumsal birlik beraberlik ve refah aldı. Şam'dan sonra Suriye yeniden uluslar topluluğuna dahil edildi. ABD ve AB desteğiyle Trablusgarp örneğinde olduğu gibi Lübnan'ın yeniden yapılanması için yeni bir siyasi formül oluşturuldu. Böylece Orta Doğu Ortak Pazarının tohumu atılmış oldu ve Orta Doğu Birliği umudu yükseldi. ABD, Irak'tan çekilince ve 2009-2010'da Afganistan'a askeri birlik takviyesi yapılırca iki ülkede de kayda değer gelişmeler görüldü. Ahmedinejat büyük oy farkıyla seçimleri kaybettikten sonra Tahran hükümetinin uygulamaya başladığı yeni ve sorumluluk sahibi diplomasi bu olumlu gelişmelerde önemli rol oynadı.

Körfez emirliklerinin Asya-vari ekonomik başarısı tüm bölgeye yarar sağladı. Eğitim, bankacılık, yenilenebilir enerji ve kültür alanlarında yapılan büyük yatırımlar bölgenin çehresini değiştirdi. Mısır gibi büyük ülkelerin sosyal eşitliği emniyete alması da İslam ve modernitenin birarada yürüyebileceğini kanıtlayarak Orta Doğu barışına katkı sağladı. Köktendinciler 10 yıl içinde gözden düştü. Müslümanların çoğunluğu için şehitlik kavramı cazibesini yitirdi. Tıpkı 19.yy sonunda nihilizm ve anarşinin Avrupalılar'a çekici gelmemeye başlayıp 20.yy'ın başında tamamen sönmesi gibi. Sonuçta çoktan yapılması gereken reformları tetikleyen ekonomik krize karşın ya da sayesinde 2009 civarında başlayan dönem tarihin sonunu getirmek yerine umutlu bir devir başlattı. İnsanlık tarihinde (Francis Fukuyama'nın 1991'de öne sürdüğü kadar aşırı iyimser olmasa da) alçakgönüllü ve gerçekçi biçimde yeniden bir aydınlanma döngüsü yaratmış oldu.

Yukarıda detaylı bir şekilde sunulan ve biri bir kabusu diğeri ise olağanüstü bir rüyayı andıran bu senaryolardaki gelişmelerin bir kısmı gerçekleşecek bir kısmıysa gerçekleşmeyecek tabii ki. Yine de yapmamız ve yapmamamız gerekenler açısından yol gösterici ve uyarıcı olarak yorumlanması gerektiğine inancım sonsuz.

YAPILMASI GEREKENLER

Uluslar ve kültürler gibi kolektif yapılar psikoloji ve duyguların prizmasından geçirilip analiz edilebiliyorsa akla gelen şu olmalı: Dünya için reçete yazmak mümkün olabilir mi? Toplumsal melankoli, depresyon, histeri veya paranoya hastalarda olduğu gibi teskin edilebilmesi mümkün olabilir. Tanımlayıcı Anatominin kurucusu Doktor Marie F.X. Bichat'ın yaşamı "ölüme karşı koyan fonksiyonlar topluluğu" olarak tanımlayışından ilham alarak benzer şekilde barışı, savaş ve şiddete karşı koyan, duygular dahil tüm fonksiyonlar olarak tanımlayabiliriz. Bazı kavramlar, fikirler ve duygular uluslararası anlaşmazlıkların

oluşmasını azaltabilir. İnsanlık suçlarına karşı uluslararası bir mahkeme, can güvenliğinin ulusal güvenliğin üzerinde tutulmasının vurgulanması, müdahale vazifesi gibi insani caydırıcılık bir anlamda dünyanın şiddet ve savaşa bulaşarak hastalanmasını önleyici tedbirler olarak öne çıkarılabilir. Uluslararası topluma hesap vermek zorunda olmak kanunları çiğneme niyetindekiler için caydırıcı olabilecektir. Elbette bu hem cömert hem de tehlikeli bir mantıktır. İşleyebilmesi için bugünkünden çok daha farklı koşullar gerekmektedir. Bu koşulları yaratmak için gerekli olan nedir? Umudu güçlendirip korku ve aşağılanmayı azaltmak için hangi politik stratejiler ve kurumsal mekanizmalar uygulanmalıdır? Bunlar cevaplamamız gereken sorulardır. Çok önemli iki başlık altında ne yapmak gerektiğine değinelim.

KENDİNİ KORUMA DEĞİŞİM DEMEKTİR

Uluslararası sahnede rol almayı umut eden uluslar ve halklar kendilerine sadık kalarak tutkularını tatmin etmek için statükoculuğun anlamsızlığını ve değişimi kabul etmek zorundadır. Ülke liderleri önce kendilerini statükonun felaket reçetesi olduğuna inandırmalıdır. Bu teşhis bazı vakalarda sadece kendini koruma ve kolektif olarak hayatta kalmayla ilgili bir sorundur. Değişimi kabullenmekten başka çare yoktur. Pek çok ulusun ve kültürün korku ve aşağılanmayı aşip umuda sarılabilmesi için değişmeyi kabul etmesi gerekmektedir. Örneğin Asya'da değişim, hukukun üstünlüğüne saygı ve yoksulların entegrasyonu demektir. Umut kültürünün yeşertilmesi Çin ve Hindistan'ın ekonomik büyümenin statükoculuk yüzünden ortaya çıkması kaçınılmaz olan siyasi ve toplumsal istikrarsızlıktan kaçınmak için değişime odaklanması gerekmektedir. Rusya'ya gelince 'Doğu Despotluğunu' kader olarak görmekten vazgeçmeli, sanat ve edebiyattaki kaliteleriyle siyasi kültürlerinin fukaralığı arasındaki uçurumu kapatmayı hedeflemelidir. Rus halkı bunu hak etmektedir. Başka uluslar gibi Rusya'nın da statükocu siyasete devam etmesi dağılıp yıkılmasına neden olacaktır.

Batı'nın durumunda kendini koruma anlayışı ise evrensel değerlerin algısını kurtarmaktır. Batı, başka ülkelere kendi demokratik modelinin üstünlüğünden bahsedip durur ancak kendi içinde bu değerleri ne kadar hayata geçirdiğini kendine sormalıdır. Kendini koruma Amerika ve Avrupa için farklı anlamlara gelmektedir. Amerika için dünya sahnesinde tecritçiliğe kapılmadan tevazu hissini yeniden kazanmak; diğer uluslar arasında sadece vazgeçilmez bir ulus olduğunu ve Amerika'nın tek başına hiçbir güç olamayacağını kabul etmek demektir. Amerika, ötekilere de eşit davranmayı öğrenmeye mecburdur. Bu da diğer ulusların kültürel farklılıklarını anlamak ve kabul etmesi anlamına gelir. Amerika tek başına hiçbir şey başaramayacağını farketmeli dünya da Amerikasız olmayacağını kavramalıdır.

Temelinde yeralan demokratik anlayışa sadık kalmak adına Amerika değişmeyi ve uluslararası statüsünün düşmesini kabul etmelidir. Emperyal kibir yüzünden neredeyse yıkılmaya yüz tutmuş bir ülke olarak yurtdışında daha mütevazı ve dürüst bir Amerika ve yurtiçinde çok daha tutkulu ve çevreye duyarlı olmaya başlarsa dünya çapındaki imajını düzeltecektir. ABD'nin etkiyle gücün aynı şey olmadığını farkına varması gerekmektedir.

Avrupa içinse kendini koruma ve değişim küresel oyuncu olma arzusunu yeniden canlandırmak demektir. Bunu yaparken kurallara ve modellere uymaktan vazgeçmemelidir. AB, sırf rasyonel ve insansızlaştırılmış bürokratik bir varlık olmaktan çıkıp vatandaşları için cazip bir oluşuma dönüşebilir. Avrupa projesinin amacı 21. Yüzyılda egemenlik kavramını yeniden oluşturmaktır Avrupa artık dünya tarihinin merkezi değildir. Bunun bilincine vararak değişmesi gerektiğini kabul etmeye mecburdur. Bu bir ölüm kalım meselesi değil sadece tarihi bir gerçektir. Avrupa'ya umudu getirecek olan yeni ülkeler, yeni göçmenler ve güçlenen kadınlar olacaktır. 21.yy sadece Asya çağı, kimlik çağı asrı olmakla kalmayıp

kadınların asrı olabilir. Umudun verdiği cesaret yavaş yavaş korku aşılamanın yerini alacaktır. Asya'nın ilerlemesi illa ki Avrupa'nın gerilemesi anlamına gelmez. Avrupa'nın da zengin ve olgun bir dönem yaratabilmesi için üç şart bulunmaktadır: 1) Üstünlük devrinin bittiğini kabul etmek 2) Ötekilerin başarılarını kabul etmeyi ve onlardan öğrenilecek dersler olduğunu kabul etmek 3) Kendi değerlerine sahip çıkmak.

Avrupa'nın farkı evrenselcilik kavramını doğurmasında, hukukun üstünlüğüne duyduğu derin saygıda ve sosyal ve ekonomik dengelere önem vermesinde yatmaktadır. Bu yeni geliştireceği tevazuyu yenilenen güveniyle birleştirse çöküşe geçmesi için bir sebep kalmayacaktır.

Arap-Müslüman dünyasının da aşağılanma kültürünü aşması için kesin bir güvene ihtiyacı vardır. Mısır ve Suudi Arabistan gibi ülkeler için statükoyu korumaya çabalamak felaket getirecektir. Dubai ve Abudabi gibi Körfezde bulunan emirliklerin öne çıkan başarıları elbette petrole ve nüfuslarının azlığına bağlıdır ama bir yandan da moderniteyle İslamın birarada varolabileceğinin kanıtıdır. Araplar değişimi kabul eder ve geçmişe saplanmadan kendilerini geleceğe olumlu biçimde yansıtabilirlerse rekabetçi küresel çağda başarılı olacaklardır. Toplumsal bellek ve kırgınlığın ağırlığı değişimin önünde duran en büyük engeldir. Merkantalizm ve tüketim düşkünlükleri umudun anlamını sınırlandırırsa bile Arap emirlikleri eğitime yatırım yaparak değişimin yolunu açmaktadır.

Latin Amerika içinse değişim herşeyden önce popülist ayartmaları aşıp kıta ülkelerinin birleşmesini sağlamaktır. Bu da kimliğinin olumsuz yönlerinden kurtulmakla mümkün olacaktır. Latin Amerika'nın umut ve fırsat kıtası olabilmesi için yeterli nüfusu ve fiziksel kaynağı mevcuttur. Aynı mantık Afrika için de geçerlidir.

CAHİLLİĞE KARŞI BİLGİ

Cahillik ve hoşgörüsüzlük elele gider. Barış ve uzlaşma sadece birbirini tanıyan ve anlayan halklar arasında mümkün olabilir. Bilgi çağında yaşamamıza karşın Öteki'ni geçmişte anladığımızdan daha iyi anlamıyoruz. Hatta tam tersine, ufkumuz aydınlanacağına yalan yanlış bilgiler ve görüntülerle dünya görüşümüz kararıyor, bakış açımız daralıyor. Dünyanın daha da karmaşıklaşması kaçınılmaz olduğu için uluslar, kültürler ve insanlar kimlikleriyle daha fazla saplantı haline getirmiş olacak. Bu takıntı da sağduygunun uluslararası politikada daha önemli hale gelmesine neden olacak.

Birbirine bağlı ve içiçe geçmiş olan dünyayı kavramak hem nitelik hem de nicelikle alakalı olarak çok zorlaştı. İnsanlar hiç bu kadar kalabalık ve hayat tarzları, değerleri ve koşulları hiç bu kadar çeşitli olmadı. Sadece görmezden gelerek bu karmaşadan kaçmaya çalışmanın bir yararı yok zira köktendincilerin ve aşırı ideolojilerin karmaşıklaşan dünyayı basit sloganlara ve talimatlara indirgemesi insanları kendine çekebiliyor.

Böyle bir dünyada duygular çok önemli ve güven verici. Herkes 'bu dünyayı kontrol etmek bir yana anlamam bile mümkün değil o yüzden farklılıklarımı vurgulayıp duygularımı öne çıkarmalıyım,' diye düşünüp hissetmekte. Bu nedenle başka kültürlerin hislerini öğrenmek mecburen çok önemli hale gelecek. Öteki, çokkültürlü toplumlarımızın giderek bir parçası haline dönüşecek. Dünyanın duygusal sınırları coğrafi sınırlar kadar önemli olacak. Zamanla duyguların haritasını çıkarmak da coğrafi haritalar kadar meşru ve gerekli olacak.

Daha hoşgörülü bir dünya için esas koşul, Ötekinin farklılıklarının ve benzerliklerinin kültürel ve tarihi açıdan kavranmasıdır. Bu yüzden de uluslararası ilişkiler eğitiminde tarih ve kültür dersleri verilmelidir. Mesela Avrupalı liderlerin kaç Afrika yaklaşımlarında emperyalist Batı tarihini ve kıtanın ondan öncesindeki zenginliğini gözönünde bulundurmaktadır acaba? Gereksiz yere kendilerini kültürel açıdan üstün görmeleri tamamen cahillığe ve umursamazlığa dayalı bir yaklaşımdır. Afrika en çok görmezden

gelinen ve en az anlaşılan, unutulmuş bir kıtadır. Aynı durum Batı'nın Asya, Latin Amerika ve hatta Rusya gibi tanıdık ancak karmaşık diğer toplumları içinde geçerlidir.

Öteki hakkında bilgi edinme ve biraz olsun anlama gayreti hayati bir meseledir. Kendini tanımak, kendi kültür ve tarihini bilmek de öyle. Bu ikisi birbiriyle içiçe geçmiştir çünkü kendisiyle barışık olmayan toplumlar başkalarıyla yüzleşip anlaşamaz. Kendini tanıyıp bilmek İslam için de çok önemlidir. Çünkü her bireyin dini kültürüyle ilgili cahil olması en uç yorumlara, radikal saptırmalara ve nefretin öğretilmesi için uygun zemini hazırlar. Bu bakımdan İslamın sorunu Batının da sorunudur. Gerçek olsa da aşağılanmışlık kültürü, cahilliği garez silahı olarak kullanmaya hevesli devletler ve hareketler tarafından sömürülerek körüklenmektedir. Kur'an'dan seçmece yaparak yorumlar çekip çıkarıp en hoşgörüsüz formüllerin oluşturulması dünya üzerindeki kutsal kitaplar hakkındaki bilgimizin çok yüzeysel olmasından kaynaklanmaktadır.

Dünyanın şu aşamada iyimserliğe ihtiyacı olduğu kadar kötümserliğe de ihtiyacı var ki insanlığı bekleyen olası trajedilere karşı gerekli tedbirleri alabilsin. Bence tarihsel süreçlerin trajikliğinin farkındalığını elden bırakmaksızın kuvvetli bir iyimserlik ve dünyanın iyileştirilebileceğine dayalı bir yaklaşım benimseyen biri olarak idealistlerin dünyasında bir realist; realistlerin dünyasında ise bir idealist olarak algılanmam mümkün. Hayatım boyunca etik ve jeopolitiğin nasıl bağdaştırılabileceğiyle uğraştım durdum. Babamın II.Dünya Savaşı sırasında Almanya'daki toplama kampından kurtulmayı başardığı gibi trajediyle karşılaşılabilir bile korku ve aşağılanmanın aşılabileceğine inanmak lazım. Dünyanın umuda yönelmesi için çalışmak çok meşakatli ve muhteris bir görev. Yine de bunun becerilmesi mümkün olabilir çünkü ne de olsa umut ve güven zihinsel kavramlar. Önümüzdeki zorluklara yanıt verebilmek için dünyanın umuda ihtiyacı var...